

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Психолого-педагогічний факультет
Кафедра початкової освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

(підпис)

(прізвище, ініціали)

« _____ » _____ 2024 р.

Реєстраційний № _____

« _____ » _____ 2024 р.

ФОРМУВАННЯ САМОКОНТРОЛЮ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА
ІНТЕГРОВАНИХ УРОКАХ ЗАСОБОМ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ

Кваліфікаційна робота
студентки групи ЗПОМ-23
ступеня вищої освіти магістр
спеціальності 013 Початкова освіта
Мостової Юлії Русланівни

Керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент
Лисевич О. В.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК

(підпис)

(прізвище, ініціали)

(підпис)

(прізвище, ініціали)

(підпис)

(прізвище, ініціали)

(підпис)

(прізвище, ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Мостова Юлія Русланівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ САМОКОНТРОЛЮ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ІНТЕГРОВАНИХ УРОКАХ ЗАСОБОМ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ	
1.1 Самоконтроль у структурі навчальної діяльності дітей молодшого шкільного віку	8
1.2. Дидактична гра як засіб формування самоконтролю молодших школярів..	20
1.3. Специфіка інтегрованих уроків.....	26
Висновки до розділу 1.....	32
РОЗДІЛ 2 СИСТЕМА РОБОТИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ САМОКОНТРОЛЮ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ІНТЕГРОВАНИХ УРОКАХ ЗАСОБОМ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ	
2.1. Діагностика рівнів сформованості самоконтролю у молодших школярів...	33
2.2. Система роботи з формування самоконтролю у молодших школярів на уроках Я досліджую світ у початкових класах	37
2.3. Аналіз результатів роботи.....	44
Висновки до розділу 2.....	46
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	50
ДОДАТКИ	57

ВСТУП

Актуальність дослідження очевидна, оскільки Нова українська школа як прогресивна ідея реформування змісту шкільної освіти покликана сприяти становленню самостійної особистості молодшого школяра, створюючи умови для його самореалізації у подальшому житті. Це передбачає формування у школяра власної позиції, яка обумовлює формулювання цілей, вибір шляхів, способів і засобів їх досягнення, організовує, регулює та контролює їх реалізацію як сформованість самоконтролю у молодших школярів.

Сформований самоконтроль у молодших школярів має здатність допомагати контролювати свою діяльність, виявляти й усувати причини труднощів, має особливе значення у досягненні освітньої незалежності, ініціативи та відповідальності молодшого школяра. Тому організація освітньої діяльності стає пріоритетною метою початкової освіти.

Самоконтроль проявляється в усіх навчально-пізнавальних діях учнів школи і торкається багатьох аспектів людського життя, тому формування самоконтролю необхідне. Вивчення особливостей самоконтролю у молодших школярів дає змогу вибудувати максимально ефективний педагогічний процес.

Формування самоконтролю починається у ранньому дитинстві. Під час вступу до школи самоконтроль є необхідною передумовою успіху учня. Успішна взаємодія з класом, класним керівником вимагає вміння керувати своєю поведінкою, емоціями, тобто виявляти самовладання [54].

Успіх дитини у навчанні напряму пов'язаний із розвитком нормативної універсальної навчальної діяльності щодо самоконтролю та самооцінки. Самоконтроль сприяє формуванню позитивних соціальних навичок, таких як співпраця, емпатія та вміння вирішувати конфлікти, що важливо для побудови здорових стосунків з однолітками та дорослими [39].

Самоконтроль дає можливість кожному учневі самостійно контролювати свою навчальну діяльність і свої результати.

Самоконтроль вважається однією з основних умов, які забезпечують належну роботу школярів.

Його метою вважається доречне запобігання або виявлення раніше допущених помилок. Самоконтроль не можна здійснювати без наявності того, що перевірено, проконтрольовано. Самоконтроль передбачає наявність стандарту, тобто того, що має бути в ідеалі, який учні відкривають і будують самостійно. Згадку про самоконтроль як психічне явище можна знайти в літературних джерелах далекого минулого. Однак протягом дуже довгого часу це явище залишалось поза науковими інтересами. Тільки на межі XIX і XX століть поняття самоконтролю починає з'являтися на сторінках наукової психологічної літератури. Одним із перших, хто зайнявся проблемою самоконтролю, був З.Фрейд. Процес самоконтролю він розглядав як інстинкт, що забезпечує збереження особистості [34].

У нашій країні питання, пов'язані із самоконтролем, почали широко обговорюватися з другої половини XX століття.

Незважаючи на те, що вивченню педагогічних проблем самоконтролю у навчальній діяльності молодших школярів приділяється значна увага, тема залишається актуальною. На наш погляд, така ситуація зумовлена тим, що на формування самоконтролю в школах не звертають достатньої уваги.

Розв'язування готових, схожих прикладів і задач в один і той самий спосіб упродовж тривалого часу розвиває в учнів звичку робити механічно в певному порядку завчені перетворення. Усе це свідчить про те, що самоконтроль у структурі освітньої діяльності посідає особливе місце та має специфічні функції: спрямований на саму діяльність, фіксує ставлення школярів до себе як до предмета цієї діяльності, тож їхня орієнтація на розв'язання освітньої проблеми є непрямую.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність використання дидактичної гри на інтегрованих уроках для формування самоконтролю молодших школярів.

Відповідно до мети дослідження визначені наступні **завдання:**

1. Проаналізувати психолого-педагогічну літературу та визначити зміст базових понять дослідження «самоконтроль», «інтегроване навчання», «дидактична гра».

2. Розкрити особливості формування самоконтролю у дітей молодшого шкільного віку.

3. Визначити специфіку дидактичної гри на інтегрованих уроках як засобу формування самоконтролю в початковій школі.

4. Вивчити стан досліджуваної проблеми у педагогічному досвіді вчителів початкових класів.

5. Провести діагностику формування самоконтролю у дітей молодшого шкільного віку.

6. Розробити систему роботи з формування самоконтролю у дітей молодшого шкільного віку на інтегрованих уроках та експериментально перевірити її.

Об'єкт дослідження: процес формування самоконтролю у молодших школярів на інтегрованих уроках Я досліджую світ.

Предмет дослідження: дидактичні ігри на інтегрованих уроках Я досліджую світ як засіб формування самоконтролю у молодших школярів.

Гіпотеза дослідження полягає у тому, що застосування дидактичних ігор на інтегрованих уроках Я досліджую світ позитивно вплине на формування самоконтролю у молодших школярів.

При написанні кваліфікаційної роботи використано комплекс *методів* дослідження:

1. Теоретичні методи дослідження: бібліографія, реферування, цитування, аналіз психолого-педагогічної літератури, узагальнення;

2. Емпіричні методи дослідження: психолого-педагогічний експеримент, педагогічне спостереження за освітнім процесом, бесіда, анкетування, тестування, опитування вчителів і дітей.

Експериментальна база дослідження: Дослідження проведено на базі Комунальний заклад "Гімназія "Мрія" Долинської міської ради". У дослідно-експериментальній роботі взяли участь учні другого класу.

Практичне значення дослідження. У роботі узагальнено і систематизовано матеріал та представлена система робота з формування самоконтролю у молодших школярів на інтегрованих уроках Я досліджую світ засобом дидактичної гри.

Результати дослідження можуть бути джерелом інформації для вчителів, методистів та всіх зацікавлених учасників освітнього процесу, які прагнуть формувати самоконтроль у молодших школярів на інтегрованих уроках засобом дидактичної гри.

Апробація результатів роботи. Апробація дослідження відбувалась на конференції (III Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції КЗ «НФПК» ДОР». Нікополь, 2024, та на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теоретико-методичні засади наступності в освітньому процесі дошкільної та початкової освіти» 12.11.2024р. Миколаїв: «Ефективність використання дидактичної гри на інтегрованих уроках для формування самоконтролю молодших школярів». За результатами дослідження опубліковано статтю: Мостова Ю. Формування самоконтролю молодших школярів на інтегрованих уроках засобом дидактичної гри. *Освіта XXI століття: аксіологічний вимір*: збірник матеріалів III Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції КЗ «НФПК» ДОР». Нікополь, 2024. С. 160-162

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, супроводжуваних висновками, списку використаної літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ САМОКОНТРОЛЮ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ІНТЕГРОВАНИХ УРОКАХ ЗАСОБОМ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ

1.1 Самоконтроль у структурі навчальної діяльності дітей молодшого шкільного віку

Навчальна діяльність є основною, провідною діяльністю молодшого школяра, що визначає розвиток його особистості в цілому, формування основних психологічних новоутворень цього віку. Ця діяльність специфічна. Її основна мета – засвоєння знань. Але, вивчаючи знання, дитина нічого в них не змінює. Суб'єктом змін в освітній діяльності є безпосередньо той, хто навчається, суб'єкт, який здійснює цю діяльність [5].

Проблема формування та розвитку самоконтролю учнів у межах контрольної-оціночної функції є однією з центральних проблем формування освітньої діяльності в молодшому шкільному віці. Самоконтроль є складовою частиною будь-якого виду діяльності людини і спрямований на запобігання можливих або виявлення вже скоєних помилок. Інакше кажучи, за допомогою самоконтролю людина завжди усвідомлює правильність своїх дій, зокрема в грі, навчанні та роботі.

На початку дослідження вважаємо за необхідне дати визначення поняттю "самоконтроль". Під самоконтролем пропонується розуміти усвідомлений контроль, здійснюваний людиною над своєю поведінкою, думками і почуттями,

регулювання і планування своєї діяльності. У тлумачному словнику самоконтроль людини розкривається як контроль над своїми діями та вчинками [10].

Сутність поняття "самоконтроль" неоднорідна. Вчені, які займаються цією проблемою, розглядають різні аспекти самоконтролю. Наприклад, Л. Ілійчук розглядає поняття самоконтролю як уміння дитини зіставити дії та результат зі зразком через попередній образ. Самоконтроль – це осмислений контроль особи над своєю поведінкою, ідеями, емоціями, а крім того, управління і складання плану власної роботи. Засобами самоконтролю індивід усвідомлено змінює свою внутрішню і зовнішню діяльність [22]. Спробу з'ясувати психологічну сутність самоконтролю здійснили такі науковці, як Г. Салліван, Е. Фромм і К. Горні. Вони вважали, що самоконтроль – це "раціональна рефлексія та оцінка суб'єктом власних дій на основі особистісно-значущих мотивів і настанов, які полягають у порівнянні, аналізі та корекції відношень між цілями, засобами та наслідками дій" [61].

Здатність до самоконтролю вважається природженою, самостійною від зовнішнього середовища. Людина з'являється на світ із "незалежним завзяттям до самосвідомості", а необхідність у самоконтролі, самооцінці з'являється під час виконання конкретних видів роботи. Визначення самоконтроль можна висловити так: самоконтроль – це здатність учня оцінювати свою роботу з 2-х точок зору: чи правильно я дав відповідь? чи все я відповів? або ж самоконтроль вважається формою роботи, що виявляється в перевірці встановленої проблеми, у критичній оцінці перебігу роботи, у коригуванні її недоліків [52].

Є безліч визначень, що ж таке самоконтроль, але нам найближчим є визначення О.Я. Теслюк, яка вважає, що "самоконтроль – це вміння критично поставитися до своїх вчинків, дій, почуттів і думок, регулювати свою поведінку та керувати нею [48].

Самоконтроль пов'язаний з особистістю в цілому" [40, с. 12]. За спостереженнями авторів критеріями навчального самоконтролю в молодших школярів виступають:

а) засвоєння предметних знань, умінь і навичок, їх відповідність вимогам державного стандарту початкової освіти;

б) сформованість універсальних навчальних дій (уміння спостерігати, аналізувати, порівнювати, класифікувати, узагальнювати, зв'язно викладати думки, творчо розв'язувати навчальне завдання);

в) сформованість пізнавальної активності та інтересів, старанності та старання;

г) позитивне ставлення до школи загалом.

Дію контролю ми розглядаємо всередині цілісної структури навчальної діяльності школярів, виділеної й описаної [32].

"Контроль є в кінцевому підсумку дією зі зіставлення уявлення про майбутню дію з безпосередньо даним її зразком" [31].

Причиною для відокремлення видів контролю з боку педагога вважається особливість навчальних завдань у різних стадіях викладання.

Виділяють такі різновиди контролю: попередній, поточний, тематичний і підсумковий.

Попередній контроль орієнтований на виявлення знань і вмінь учнів згідно з предметом або розділом, що підлягає дослідженню. Це дає можливість встановити початковий рівень знань і вмінь, застосовувати його як основу, розбиратися в допустимій складності навчального використаного матеріалу. Поточний контроль проводиться в повсякденній роботі, щоб перевірити засвоєння попереднього матеріалу та виявити прогалини в знаннях школярів. Основна мета сучасного контрольно-штатного управління навчальною діяльністю учнів та його коригування. Це дає змогу отримувати постійну інформацію про прогрес і властивість викладання і на базі цього негайно вносити зміни в навчальну процедуру.

Тематичний контроль проводиться періодично, оскільки проходження нової теми, розділу і спрямоване на систематизацію знань учнів. Цей тип контролю здійснюється на повторних узагальнювальних уроках і підготовці до контрольної роботи: усних і письмових тестів.

Підсумковий контроль проводять наприкінці кварталу, півріччя, усього навчального року, а також наприкінці початкової, неповної середньої та старшої середньої школи. Він спрямований на відстеження конкретних результатів навчання, виявлення ступеня засвоєння учнями системи знань і навичок, набутих під час вивчення конкретного предмета або низки предметів [35]. Подібним чином, під контролем у навчальній діяльності розуміють зіставлення теперішнього впливу з певними критеріями його виконання і з очікуваними результатами. Процес контролювання має на увазі присутність уміння передбачати підсумки власних дій, порівнюючи вироблені впливи з певним зразком, і ліквідувати виникнення помилок. Суть впливу полягає у співвіднесенні операцій зі "зразком" – зразком впливу.

Характерною рисою вдосконалення системи початкової освіти, пов'язаної з упровадженням державного освітнього стандарту початкової загальної освіти, є розвиток самоконтролю учнів. Самоконтроль допомагає школярам самостійно контролювати ступінь засвоєння навчального матеріалу, самостійно знаходити помилки та планувати способи їх усунення. У психолого-педагогічній літературі подано різноманітні підходи до встановлення визначення самоконтроль [30].

Самоконтроль вважається однією з основних умов, які забезпечують незалежну роботу школярів. Його метою вважається доречне усунення або виявлення помилок, які раніше були допущені.

Самоконтроль можна встановити так само як розуміння й аналіз суб'єктом особистих дій, психологічних процесів і станів. Самодисципліна має на увазі присутність еталона і ймовірність вилучення даних про регульовані вчинки і стани.

"Самоконтроль молодших школярів – уміння критично оцінювати свою зовнішню поведінку та розумову діяльність, що розвивається на основі їхніх природних задатків і наявних психологічних особливостей, під керівництвом педагогів і сімейного оточення в процесі навчальної діяльності" [45, с. 153]. Самодисципліна зумовлюється так само, як і спосіб навчання, що передбачає конкретну дію учнів, а безпосередньо: формування критеріїв оцінки, стандартів; контроль прогресу і результатів їхньої навчальної роботи.

Самоконтроль – це здатність учня оцінювати власну роботу з двох точок зору: чи правильно я дав відповідь? Чи все я відповів? [57]

Процедура розвитку в молодших школярів самоконтролю в навчальній діяльності містить 3 стадії:

а) формування в учнів необхідності у виробленні в себе вміння самоконтролю;

б) навчання учнів концепції пізнань, які показують суть самоконтролю, шляхи його розвитку;

в) здійснення тривалої тренувальної роботи згідно з виробленням умінь самоконтролю. Формування вміння самоконтролю у молодших школярів має велику особистісну значущість, оскільки:

а) сприяє активізації їхньої навчально-пізнавальної діяльності;

б) дає змогу учням раціонально організувати свою навчальну діяльність, усвідомлено виконувати корекцію всіх складових її дій;

в) сприяє формуванню таких особистісних якостей, як ініціатива, самостійність, відповідальність тощо [39].

Види самоконтролю:

1. Підсумковий контроль, або контроль за результатом. Це первинна і найпростіша форма самоконтролю, яка освоюється учнями. Його функція полягає в порівнянні результату із заданим зразком, тобто відбувається перевірка.

2. Поопераційний (або покроковий) контроль – "контроль за правильністю процесу здійснення способу дії, який забезпечує відповідність

виконання навчальної дії її орієнтувальній основі". Поопераційний контроль виконує функцію зворотного зв'язку, допомагає виявляти повноту, правильність і послідовність виконаних дій, а також сприяє підвищенню мотивації учнів. 3.

Контроль, що випереджає (прогнозує), є ще складнішою формою контролю, що дає учню, як суб'єкту діяльності, можливість передбачати результати ще не здійсненої дії [5].

Можна відзначити 4 стадії прояву самоконтролю стосовно освоєння використаного матеріалу:

1. Відсутність будь-якого самоконтролю – учень ніяк не вивчив використаний матеріал і ніяк не здатний нічого контролювати;

2. Повний самоконтроль – учень проводить перевірку всебічність і точність репродукції освоєного використаного матеріалу;

3. Вибірковий самоконтроль – учень здійснює контроль, проводить перевірку лише ключових питань згідно з проблемами;

4. Відсутність видимого самоконтролю – нагляд виконується так само ніби на базі минулої навички, на базі якихось невеликих елементів, прикмет [39].

Таким чином, самоконтроль є складним і багатогранним явищем. Аналізуючи всі визначення цього поняття, можна сказати, що самоконтроль, його психологічна сутність, полягає у "порівнянні", виконаних дій зі "зразком", з "метою", тобто дія контролю полягає у порівнянні дії, відтвореної дитиною, та її результату зі зразком, за попереднім зображенням.

У деяких випадках вибірка розуміється як заданий результат дії, в інших – вибірка – це порядок основної дії, зміст і послідовність її операцій [34].

Аналіз науково-методичної літератури показав недостатню розробленість питань методики розвитку самоконтролю в молодших школярів. У діяльності педагогу ніяк не вистачає знань, необхідних для формування самоконтролю у молодших школярів, тобто знань сутності та якостей самоконтролю, вікових та особистих відмінних рис формування самоконтролю дитини, методів і способів формування самоконтролю, діагностики ступеня формування самоконтролю.

Також учителі задаються питанням: Яким чином необхідно спонукати молодших школярів до самоконтролю на всіх етапах самостійної роботи (орієнтовному, виконавському, заключному)?

У молодших школярів слід відмітити труднощі у розумінні мети самоконтролю, первісного ознайомлення з кінцевим результатом дії та способами її отримання, з якою вони порівнюватимуть свої роботи та результат. Наприклад, багато учнів можуть порівнювати хід роботи і результат зі зразками, але тільки за допомогою вчителя оцінюють стан виконаної роботи, встановлюють та аналізують допущені помилки з виявленням їхніх причин.

Розвиток самоконтролю в молодших школярів не обмежується освітнім закладом, найважливішу роль у розвитку цієї якості особистості відіграє сім'я. Багато батьків зазнають великих труднощів не тільки в розвитку самоконтролю у своїх дітей, а й в освітній діяльності загалом. Тому вчителі та батьки мають стати однодумцями у досягненні мети розвитку самоконтролю у своїх дітей і створення необхідних умов для цього. Таким чином, спостереження за педагогічною активністю вчителів початкових класів та низький рівень самоконтролю серед учнів, виявлений під час діагностичних обстежень, свідчать про необхідність розвитку самоконтролю у дітей молодшого шкільного віку.

У процесі вивчення було встановлено етапи роботи над формуванням самоконтролю у молодших школярів:

1. Підготовка вчителів до реалізації умов формування самоконтролю;
2. Організація взаємодії навчальних закладів і сім'ї з метою розв'язання єдиної проблеми: формування самоконтролю у дитини;
3. Формування позитивного мотивування щодо самоконтролю у молодших школярів [37].

Усі етапи проходять у комплексі. У процесі навчання враховуються чинники, що впливають на розвиток самоконтролю, які можна об'єднати у дві групи: методичну та психолого-педагогічну. Методичний чинник обумовлений засобами арсеналу прийомів і підготовленістю вчителя, який розв'яже проблему

самоконтролю. Серед психологічних чинників, як уже згадувалося раніше, ми відзначаємо психологічні особливості розвитку самоконтролю у молодших школярів. Якщо психічні процеси розвинені слабо, ми вважаємо за доцільне розвивати їх у процесі навчання, бо покращення сприятиме прискореному розвитку самоконтролю, а загалом – успішності освітньої діяльності [30].

Спосіб формування самоконтролю дасть змогу досягти власної мети лише у тому разі, якщо педагог стане розцінювати освітню взаємодію так само як партнерство, крок за кроком формуватиме того, хто навчається, як об'єкт тренувальної роботи, здатний до самостійного навчання. Тут методичною умовою вважається вміння педагога транслювати учням прийоми і способи тренувальної роботи, а крім того вміння формувати вимогу з метою самоконтролю.

Виходячи з емоційної концепції роботи, головним положенням якої є те, що і підготовка, і формування відбуваються тільки під час спрямованої роботи, умови організації та розвитку самоконтролю передбачають таку систему, за якої всі учні здійснюють дієві розумові та фактичні впливи самоконтролю, відштовхуючись від проблем навчання. Ми взяли до відома такі умови щодо формування самоконтролю: регулярність самоконтролю в організації навчальної роботи молодших школярів. Реалізація діагностичної, корекційної, пізнавально-розвивальної та загальноосвітньої функцій самоконтролю в їхній єдності [29].

Контроль як процедура здійснюється поступово. Будь-який етап має своє призначення, завдання, структуру, сутність. Завдання етапу управління встановлюють його сутність, той чи інший тип, метод самоконтролю [18].

У навчальному процесі необхідно використовувати підсумкову, оперативну, прогностичну самодисципліну; самоконтроль з використанням різних засобів.

Використання різних методів самоконтролю. Слід зазначити, що така різноманітність має бути розумною. Монотонні методи самоконтролю знижують організованість, відповідальність молодших школярів. Занадто

велика різноманітність також непродуктивна. Учитель має варіювати використання методів самоконтролю.

Проблемою самоконтролю та самооцінки займаються багато відомих педагогів і психологів. Нові освітні стандарти ще раз підкреслюють актуальність проблеми. Якщо раніше основною метою навчання було формування предметних знань, навичок, то новим було достоїнство розшифрування стандартів, в основі яких лежить педагогічний результат – загальноосвітні навички. Принципово важливою є зміна ставлення вчителів до контрольованої та оціночної діяльності у початковій школі. Знову ж таки йдеться про усвідомлення важливості формування у школяра самоконтролю та самооцінки, розвитку в нього адекватного розуміння причин успішності чи неуспішності навчальної діяльності, формування вмінь здійснювати покроковий контроль своїх навчальних дій [36].

Під час дослідження технології формування самоконтролю в молодших школярів слід брати до уваги не лише об'єкт контролю, а й методи, способи, форми самоконтролю, що відповідають правильно поставленим педагогічним цілям.

Спочатку самоконтроль виконувався в матеріальній або в матеріалізованій формі. Науковці пропонують на цьому етапі запропонувати дітям читати вголос і відокремлювати ризкою кожне слово в реченні, кожен склад у слові, які вони перевіряють. Також можна запропонувати учням правильно написаний текст як зразок. Після того, як діти навчаться виконувати цю дію у матеріалізованій формі, вони мають виконати її без опори на картку. Перед виконанням учням потрібно назвати чергову операцію та виконати її. Завдання, які перевіряються, вже не треба відокремлювати, а лише виокремити та прочитати.

Коли діти навчаться виконувати дію контролю у зовнішньомовленнєвій формі, потрібно поступово переводити її у розумову форму. Для цього дія контролю має бути скорочена й автоматизована. На цьому етапі в завдання включаються смислові помилки. Дія самоконтролю формується не швидко,

тому вчителю необхідно керувати процесом скорочення, автоматизації дій. Для цього можна поступово дозволяти учням не читати кожен пункт правила вголос, коли вони проговорюють "правила дії", а лише називати номер пункту і відповідати на дане в ньому запитання [23].

Також слід скорочувати відповіді, обмежуючись словами "так", "ні". Для перевірки перебігу роботи учня під час виконання дії в розумі, вчитель може поставити запитання: що ти зараз робиш? Усе це допомагає учням перенести дію контролю в розумовий план без пропуску операцій. Важливо, щоб учні користувалися дією самоконтролю під час виконання домашніх завдань, а так само щоб вони переносили цю дію на інший матеріал. Під час перенесення дії учні мають самостійно складати правило дії. Якщо основний зміст самоконтролю засвоєно учнями, то виконання дії на новому матеріалі не потребуватиме багато часу, тому що загальна логіка перевірки одна й та сама, змінюються лише окремі операції [48, 49]. Учні, які повною мірою володіють дією самоконтролю, істотно підвищують продуктивність своєї навчальної діяльності.

У науковій літературі виокремлюють такі етапи формування дії самоконтролю:

Перший етап – це оціночна діяльність учителя, корекція і стимулювання ним навчальної діяльності учнів. На цьому етапі учні засвоюють способи діяльності контролю, через діяльність учителя засвоюють певні зразки. На першому етапі вчитель замість учня веде контрольну діяльність, формуючи при цьому контрольний-оцінний компонент. Потім учитель більше спирається на зразки, контролюючи діяльність дітей, одночасно допомагаючи їм самим контролювати свою діяльність.

На другому етапі відбувається формування в учнів навчальних дій контролю в умовах колективної навчальної діяльності. На думку авторів, у процесі колективної діяльності формуються адекватні та змістовні дії. При цьому з'являються суспільні еталони: норми, точки зору, погляди, які виражають особистісні та колективні позиції дітей.

На третьому етапі формуються дії самоконтролю в самостійній навчально-пізнавальній діяльності [37].

Учні починають опановувати самоконтроль з перших днів навчання у школі, але лише до другого, третього класу він стає частиною їхньої навчальної діяльності. У дітей з'являється прагнення піддавати дії контролю не тільки результати виконання завдань, а й процес виконання діяльності. На початку навчання дія самоконтролю виконується за конкретним зразком, потім за уявленням зразку, і на завершальному етапі, на основі узагальненого уявлення образів [39].

Стандарт початкової освіти висуває вимоги, обов'язкові під час реалізації основної освітньої програми початкової освіти освітніми закладами. Відповідно до нього на ступені початкової загальної освіти здійснюється формування основ уміння вчитися, до яких належить і вміння здійснювати контроль власної діяльності. Оволодіння вмінням контролювати власні навчальні дії відповідно до поставленого завдання та умов його реалізації є одним із наскрізних результатів опанування освітньої програми [14]. У зв'язку з цим у всіх наявних навчальних методичних комплексах для початкової школи простежується спрямованість на формування системи універсальних навчальних дій, зокрема, дії самоконтролю.

Технологію проблемного діалогу можна використовувати в будь-якій освітній системі, але найповніше її реалізовано в освітній системі НУШ. У діалозі з учителем учні ставлять проблеми і шукають шляхи вирішення. Методи пошуку розв'язання у даній технології вчать не тільки планування, а й контролю, оскільки навчальне відкриття потрібно спланувати, а відкрите знання слід звірити з підручником. Однією з основних складових даної технології є розвиток в учнів умінь самоконтролю за допомогою алгоритму роботи:

- а) що потрібно було зробити?
- б) чи вдалося зробити?
- в) усе зробив правильно чи є недоліки?

г) усе зробив сам чи з чиеюсь допомогою? [31].

Технологія оцінювання освітніх досягнень реалізується в предметних навчальних методичних комплексах (зошити для контрольних і перевірочних робіт, таблиці вимог), у "Щоденниках школяра", у зошитах для діагностики наскрізних результатів [59].

До підручників курсу «Я досліджую світ» включено проблемні запитання для обговорення учнями та висновки для перевірки правильності й ефективності дій, укладені в рамки. Це дає змогу дітям навчитися відрізняти правильно виконане завдання від неправильного. За допомогою підручників вчитель може організувати роботу за запропонованим планом. У бесіді з учителем діти отримують висновок, який вони порівнюють із висновком параграфа, тим самим контролюючи його правильність. У підручниках третього, четвертого класу наводяться проблемні ситуації, які дають змогу учням спільно з учителем сформулювати навчальну проблему та висунути свою версію. Тут учні працюють за планом, звіряючи свої дії з метою, виправляючи помилки за допомогою вчителя [59].

Рубрика "Порівнюємо свій висновок" дає змогу навчати дітей визначати успішність чи неуспішність виконання роботи. За допомогою вміщених у підручниках планів, алгоритмів дій, завдань на визначення послідовності виконання дій школярі вчать планувати навчальні дії та визначати ефективні шляхи досягнення результату. Уже в перших підручниках використовуються такі прийоми навчання:

а) аналіз завдання перед його виконанням, знаходження точки початку руху, напрямку руху;

б) опис алгоритму майбутньої дії словами;

в) порівняння виконаного завдання зі зразком за складом дій і отриманим результатом;

г) порівняння даних завдань між собою тощо. У всіх навчальних передбачено розвиток регулятивних універсальних навчальних дій, зокрема, дії самоконтролю.

Оскільки самоконтроль є одним із провідних компонентів навчальної діяльності, то на формування мотивації до навчальної діяльності та самоконтролю впливають одні й ті самі чинники:

- а) зміст навчального матеріалу, який спрямований на розвиток самоконтролю;
- б) організація роботи, яка спрямована на розвиток самоконтролю;
- в) колективні форми навчальної діяльності;
- г) стиль педагогічної діяльності педагога [54].

Зміст навчального матеріалу для учнів насамперед виступає у вигляді інформації, яку вони отримують від учителя або з підручника. Але сама по собі інформація не спонукає учня до самоконтролю. Тому вчителю необхідно правильно підібрати навчальний матеріал. Цей матеріал має спиратися на наявні знання, але й включати нову інформацію, яка дає змогу осмислити ці знання з нового боку.

Таким чином, одним із найважливіших чинників, що впливають на розвиток самоконтролю в молодших школярів, є методологічний чинник. За правильної організації та систематичного, цілеспрямованого ведення методичної роботи в молодших школярів зростає самостійність.

1.2. Дидактична гра як засіб формування самоконтролю молодших школярів

Проблемі використання дидактичної гри на уроках приділяли значну увагу педагоги як минулого, так і сучасного: Я.Каменський, К.Ушинський, А.Макаренко, О.Запорожець та ін. Зокрема дидактичній грі присвячені роботи М.Гончарової, Т.Ладивір, М.Лісіної, В.Сушко, Н. Філатова та ін. Важливим є те, що для навчання дітей курсу «Я досліджую світ» все частіше використовуються психолого-педагогічні технології, які поєднують навчальні методи з грою, що ґрунтуються на ігрових техніках. Особливе місце в останні роки посідають

ігрові технології, яким надають вирішальне значення (К. Карасьова, Т. Піроженко та ін).

Основна особливість дидактичних ігор визначена їхньою назвою: це ігри навчальні. Вони створюються дорослими з метою виховання і навчання дітей. Але для дітей, які грають, виховно-освітнє значення дидактичної гри не виступає відкрито, а реалізується через ігрове завдання, ігрові дії та правила.

Дидактичні ігри належать до «рубіжних ігор», являючи собою перехідну форму до тієї неігрової діяльності, яку вони готують. Ці ігри сприяють розвитку пізнавальної діяльності, інтелектуальних операцій, що становлять основу навчання. Для дидактичних ігор характерна наявність завдання навчального характеру – навчального завдання. Дидактичні ігри як система уперше була розроблена для дошкільного виховання Ф. Фребелем, М. Монтессорі, для початкового навчання – О. Декролі.

У вітчизняній педагогічній практиці в 1940-1950-ті рр. дидактичні ігри розглядались переважно як форма роботи у дошкільному вихованні; у початковій школі їм відводили роль засобу відпочинку від серйозних навчальних занять. У семидесятих роках накопичувався досвід використання гри як засобу активізації навчального процесу не тільки в початкових, а й у середніх класах. З восьмидесятих років відбулося запровадження навчання з 6-річного віку, що стимулювало використання дидактичних ігор у навчально-виховному процесі. З цього ж часу широкого поширення набули ділові ігри [47]. Підвищення гнучкості навчання, розширення свободи дій учителя, а також виразні можливості та високий виховний потенціал гри спонукають педагогів застосовувати її на всіх щаблях навчання.

Дидактичні ігри слід відрізнити від власне дитячих ігор, у яких вільна ігрова діяльність виступає як самоціль. Специфічними ознаками дидактичних ігор є їхня навмисність, запланованість, наявність навчальної мети та передбачуваного результату, що можуть бути відокремлені, виділені в явному вигляді.

Дидактичні ігри, як правило, обмежені в часі. У більшості випадків ігрові дії підпорядковані фіксованим правилам (виняток можуть становити деякі розвивальні дидактичні ігри, спрямовані на сенсорний розвиток дошкільнят), їхній педагогічно значущий результат може бути безпосередньо пов'язаний зі створенням під час гри матеріальних продуктів навчально-ігрової діяльності [27, С. 14-17].

У межах дидактичних ігор цілі навчання досягаються через розв'язання ігрових завдань. Під час проведення гри вчитель виступає одночасно як організатор двох взаємопов'язаних, але істотно відмінних видів діяльності учнів - ігрової та навчально-пізнавальної, прагне не тільки досягти дидактичної мети, а й зберегти та розвинути захопленість, зацікавленість, самостійність дітей.

Для практики шкільного виховання особливо важливим є розвивальний вплив дидактичної гри: розвиток рухового апарату, психомоторики; навичок поведінки відповідно до правил; механізму ідентифікації, співпереживання; вміння уявити себе в чужій ролі; формування вмінь планувати, оцінювати майбутні дії, орієнтуватися в ситуації; розвиток навичок співробітництва (особливо в командних іграх), низки особистісних якостей (терпіння, наполегливості, самоконтролю), що роблять гру школою довольної поведінки. Тому важливим є цілеспрямоване навчання дітей самої процедури гри, пояснення її змісту, правил, способів дій, привчання дітей до самоконтролю та взаємоконтролю під час проведення гри.

У навчанні дітей молодшого віку зазвичай застосовують ігри із заздалегідь окресленим перебігом ігрових дій і чітко вираженим «навчальним» початком, пов'язаним із передачею і застосуванням знань, із вправами, розумовим розвитком дітей [3].

Дидактична гра – це «дитя праці». Дитина, спостерігаючи за діяльністю дорослих, переносить її в гру. Дитина грає спочатку з реальними предметами, що оточують її, а потім з уявними, які для неї фізично недоступні. У цих іграх вона опановує предмети навколишнього світу.

Ігри у своєму розвитку еволюціонують від предметних до рольових і від рольових до дидактичних. Інтерес дітей у дидактичній грі переміщується від ігрової дії до розумового завдання. Так, у рольовій грі «Капітани» діти, діючи в уявній ситуації, «ведуть корабель» (повертають уявне кермо то в один, то в інший бік, гудуть, здійснюючи одночасно роль пароплава), а в дидактичній грі вони наслідують розумову роботу капітана – «ведуть корабель за заданим курсом» на основі виконаних завдань.

Дидактична гра є цінним засобом виховання розумової активності дітей, вона активізує психічні процеси, викликає в учнів жвавий інтерес до процесу пізнання. У ній діти охоче долають значні труднощі, тренують свої сили, розвивають здібності та вміння. Вона допомагає зробити будь-який навчальний матеріал захопливим, викликає в учнів глибоке задоволення, створює радісний робочий настрій, полегшує процес засвоєння знань.

Високо оцінюючи значення гри, В.О.Сухомлинський писав: «Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається цілющий потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості й допитливості» [46].

У дидактичних іграх дитина спостерігає, порівнює, зіставляє, класифікує предмети за тими чи іншими ознаками, робить доступні їй аналіз і синтез, робить узагальнення.

Дидактичні ігри надають можливість розвивати в дітей довільність таких психічних процесів, як увага та пам'ять. Ігрові завдання розвивають у дітей кмітливість, винахідливість, кмітливість. Багато з них вимагають уміння побудувати висловлювання, судження, умовивід; вимагають не тільки розумових, а й волевих зусиль – організованості, витримки, уміння дотримуватися правил гри, підпорядковувати свої інтереси інтересам колективу. Однак не всяка гра має суттєве освітнє і виховне значення, а лише та, яка набуває характеру пізнавальної діяльності.

Дидактична гра навчального характеру зближує нову, пізнавальну діяльність дитини з уже звичною для неї, полегшуючи перехід від гри до серйозної розумової роботи.

Дидактичні ігри конструюються по-різному. У деяких із них є всі елементи рольової гри: сюжет, роль, дія, ігрове правило, в інших – тільки окремі елементи: дія чи правило або і те й інше.

Тому за структурою дидактичні ігри поділяються на сюжетно-рольові та ігри-вправи, що включають тільки окремі елементи гри. У сюжетно-рольових іграх дидактичне завдання приховане сюжетом, роллю, дією, правилом. В іграх-вправах воно виражене явно. У дидактичній грі її задум, правило, дія і включене в них розумове завдання являють собою єдину систему формувальних впливів [47].

Під час добору ігор важливо враховувати наочно-дієвий характер мислення молодшого школяра. Необхідно також пам'ятати і про те, що ігри мають сприяти повноцінному всебічному розвитку психіки дітей, їхніх пізнавальних здібностей, мовлення, досвіду спілкування з однолітками та дорослими, прищеплювати інтерес до навчальних занять, формувати вміння та навички навчальної діяльності, допомагати дитині опанувати вміння аналізувати, порівнювати, абстрагувати, узагальнювати. У процесі проведення ігор інтелектуальна діяльність дитини має бути пов'язана з її діями щодо навколишніх предметів [47].

Психологи встановили, що засвоєння дитиною знань починається з матеріальної (або матеріалізованої) дії з предметами або їхніми моделями, малюнками, схемами. При цьому образи предметів, їхні властивості, ознаки та дії, які діти здійснюють із предметами або їхніми моделями, переносяться в план уявлень. Практичні дії діти описують словесно. Цей процес відображає взаємодію учня з пізнаваним матеріалом.

Таким чином, здійснюється зв'язок між матеріальною і мовленнєвою формами дії. Опора на дії з предметами або їхніми моделями постійно

скорочується. Промовляння ігрових дій переноситься у внутрішній план дії в розумі.

Таким чином, матеріальна (або матеріалізована) форма дії є вихідною, мовленнєва – передбачає міркування, розумова форма дії (промовляння про себе) здійснюється тоді, коли в учня вже сформовані уявлення або поняття.

Ці три форми дії взаємопов'язані, впливають на розвиток різних сторін мислення: наочно-дієвого, наочно-образного та словесно-логічного. Під час вивчення кожного розділу необхідно, щоб діти засвоїли всі форми дії. Діяльність дітей має бути різноманітною не тільки за формою, а й за змістом і будуватися відповідно до закономірностей навчання, сформульованих педагогами: «Що більша інтенсивність діяльності учнів із предметом засвоєння, яку забезпечує вчитель, то вища якість засвоєння на рівні, який залежить від характеру організовуваної діяльності – репродуктивної або творчої» [20, с. 128].

За характером розумового розвитку їх можна віднести до таких груп:

1. Ігри, що вимагають від дітей виконавської діяльності. За допомогою цих ігор діти виконують дії за зразком (наприклад, гра «Складемо візерунок»),

2. Ігри, що вимагають відтворення дій. Це – «Кращий льотчик», «Кращий космонавт» тощо.

3. Ігри, за допомогою яких діти змінюють приклади та задачі на інші, логічно пов'язані з ними. Наприклад, «Ланцюжок», «Складання прикладів». До перетворювальної діяльності належать також ігри, що розвивають навички контролю та самоконтролю («Кращий контролер», «Перевір Вгадайку» та ін.).

4) Ігри, до яких включено елементи пошуку та творчості. Це «Вгадай загадки», «Загадки Веселого Олівця», «Визнач курс руху літака», «Якою стежкою ти підеш?» тощо [18, с. 38].

Деякі дослідники ділять ігри на дві групи: наочні та словесні. Ігри з використанням засобів наочності, своєю чергою, підрозділяються на ігри з демонстраційними і роздатковими матеріалами та ігри з різними іграшками (об'єктами природи і предметами побуту). До дидактичних ігор із

використанням засобів наочності можна також зарахувати ігри-інсценізації деяких казок і книжок-лічилок із застосуванням відповідних іграшок.

В основі словесних ігор лежить накопичений досвід дітей, їхні спостереження. Завдання цих ігор полягає в систематизації та узагальненні. Вони застосовуються на етапі закріплення та повторення навчального матеріалу. Наприклад, в іграх «Навпаки», «Забий гол у числові ворота» та ін. діти мають відтворити отримані раніше знання, згадати вивчені правила, обчислювальні прийоми.

До словесних ігор належать також ігри-загадки (без картинок), ігри на складання висловлювань, на доповнення їх.

Дидактичні ігри за кількістю учасників у них поділяються на колективні, групові та індивідуальні.

Зазначена класифікація дидактичних ігор не відображає всього розмаїття їх, проте вона дає змогу вчителю орієнтуватися у великій кількості ігор [3].

У молодшому шкільному віці гра не є розвагою, вона слугує методом пізнання навколишнього світу, методом розширення кругозору знань про предмети та явища природи. Для розширення екологічної культури найчастіше використовуються навчальні дидактичні ігри, в яких містяться природні предмети природи: овочі, фрукти, квіти, каміння, насіння, сухі плоди, картинки із зображенням рослин і тварин. Природний матеріал природи або зображеннями його є основним способом сенсорного виховання, розвитку пізнавальної діяльності, розвитком моральних якостей і засобом прищеплення елементарної екологічної культури.

Дидактичні ігри та ігрові навчальні ситуації, що застосовуються на інтегрованих уроках Я досліджую світ у початковій школі, сприяють засвоєнню якостей предметів та уточненню уявлень, які діти отримують у процесі спостереження. Для кожного віку мають добиратися дидактичні ігри, що відповідають психологічним особливостям дітей.

1.3. Специфіка інтегрованих уроків Я досліджую світ

Проблеми інтеграції розглядають у своїх працях М. Гриньова, К. Гуз, С.Клепко, Ю. Мальований, Л. Масол, специфіку реалізації змісту інтегрованого предмету Я досліджую світ висвітлюють І. Андрусенко, Н.Бібік, О. Савченко.

Я досліджую світ як навчальний предмет несе в собі великий розвивальний потенціал: у дітей формуються передумови наукового світогляду, їхні пізнавальні інтереси та здібності; створюються умови для самопізнання і саморозвитку дитини. Знання, що формуються в межах цього навчального предмета, мають глибокий особистісний зміст і тісно пов'язані з практичним життям молодшого школяра.

Мета вивчення предмету – формування цілісної картини світу та усвідомлення місця в ньому людини на основі єдності раціонально-наукового пізнання та емоційно-ціннісного осмислення дитиною особистісного досвіду взаємодії-спілкування з людьми, суспільством і природою.

Завдання: розвиток умінь спостерігати, характеризувати, аналізувати, узагальнювати об'єкти навколишнього світу, міркувати, розв'язувати творчі задачі; формування особистісного сприйняття, емоційного, оцінного ставлення до світу природи та культури в їхній єдності; виховання екологічної та духовно-моральної культури, патріотичних почуттів; формування потреби брати участь у творчій діяльності з умілого перетворення природи та суспільного життя; формування орієнтацій і настанов на активне піклування про природу рідного краю та місця проживання, з урахуванням реальних можливостей і набутих знань[54].

Загальну характеристику курсу «Я досліджую світ» здійснено на основі таких провідних ідей: а) ідея різноманітності світу; б) ідея цілісності світу; в) ідея поваги до світу. Різноманітність як форма існування світу яскраво проявляє себе і в природній, і в соціальній сфері. На основі інтеграції природничо-наукових, географічних, історичних відомостей у курсі вибудовується яскрава

картина дійсності, що відображає природу та культуру, види людської діяльності, країн і народів[35].

Особлива увага приділяється знайомству молодших школярів із природним різноманіттям, яке розглядається і як самостійна цінність, і як умова, без якої неможливе існування людини, задоволення її матеріальних і духовних потреб. Фундаментальна ідея цілісності світу також послідовно реалізується в курсі; її реалізація здійснюється через розкриття різноманітних зв'язків: між неживою природою і живою, усередині живої природи, між природою і людиною. Зокрема, розглядається значення кожного природного компонента в житті людей, аналізується позитивний і негативний вплив людини на ці компоненти.

Найважливіше значення для усвідомлення дітьми єдності природи і суспільства, цілісності самого суспільства, найтіснішої взаємозалежності людей має включення до програми відомостей з галузі економіки, історії, сучасного соціального життя, що є присутніми в програмі кожного класу. Повага до світу – це своєрідна формула нового ставлення до довкілля, заснованого на визнанні самоцінності суцього, на включенні в моральну сферу ставлення не тільки до інших людей, а й до природи, до рукотворного світу, до культурного надбання народів України та всього людства.

Учні повинні спостерігати за явищами природи та суспільного життя, виконувати практичні роботи та дослідження, зокрема дослідницького характеру, різноманітні творчі завдання. Проводяться дидактичні та рольові ігри, навчальні діалоги, моделювання об'єктів і явищ навколишнього світу. Для успішного вирішення завдань курсу важливими є екскурсії та навчальні прогулянки, зустрічі з людьми різних професій, організація посиленої практичної діяльності з охорони довкілля та інші форми роботи, що забезпечують безпосередню взаємодію дитини з навколишнім світом.

Заняття можуть проводитися не тільки в класі, а й на вулиці, у лісі, парку, музеї тощо. Навчальний курс «Я досліджую світ» посідає особливе місце серед навчальних предметів початкової школи. Сам навчальний курс є свого роду

стрижнем цього процесу. Ось чому важливо, щоб робота з дітьми, розпочата на уроках, продовжувалася в тій чи іншій формі і після їх закінчення, у позаурочній діяльності. Учителю слід також прагнути до того, щоб батьки учнів у повсякденному спілкуванні зі своїми дітьми, підтримували їхні пізнавальні ініціативи, які пробуджуються на уроках. Це можуть бути й конкретні завдання для домашніх дослідів і спостережень, читання та отримання інформації від дорослих[54].

Ціннісні орієнтири змісту курсу: 1. Природа як одна з найважливіших засад здорового і гармонійного життя людини і суспільства. 2. Культура як процес і результат людської життєдіяльності в усьому різноманітті її форм. 3. Наука як частина культури, що відображає людське прагнення до істини, до пізнання закономірностей навколишнього світу природи і соціуму. 4. Людство як різноманіття народів, культур, релігій. 5. Міжнародне співробітництво як основа миру на Землі. 6. Патріотизм як один із проявів духовної зрілості людини, що виражається в любові до Батьківщини, народу, в усвідомленому бажанні служити Вітчизні. 7. Сім'я як основа духовно-морального розвитку і виховання особистості, запорука спадкоємності культурно-ціннісних традицій України від покоління до покоління і життєздатності суспільства. 8. Праця і творчість як відмінні риси духовно і морально розвиненої особистості. 9. Здоровий спосіб життя в єдності складових: здоров'я фізичне, психічне, духовно- і соціально-моральне. 10. Моральний вибір і відповідальність людини у ставленні до природи, історико-культурної спадщини, до самої себе та оточуючих людей.

Результати вивчення курсу «Я досліджую світ» робить суттєвий внесок у досягнення особистісних результатів початкової освіти, а саме: 1) формування засад громадянської ідентичності, почуття гордості за свою Батьківщину, український народ та історію України, усвідомлення своєї етнічної та національної приналежності; формування цінностей багатонаціонального суспільства; становлення гуманістичних і демократичних ціннісних орієнтацій; 2) формування цілісного, соціально зорієнтованого погляду на світ у його

органічній єдності та розмаїтті природи, народів, культур і релігій; 3) формування шанобливого ставлення до іншої думки, історії й культури інших народів; 4) оволодіння початковою освітою в Україні; 5) прийняття й освоєння соціальної ролі учня, розвиток мотивів навчальної діяльності та формування особистісного сенсу навчання; 6) розвиток самостійності й особистої відповідальності за свої вчинки, зокрема й в інформаційній діяльності, на основі уявлень про моральні норми, соціальну справедливість і свободу; 7) формування естетичних потреб, цінностей та почуттів; 8) розвиток етичних почуттів, доброзичливості й емоційно-моральної чуйності, розуміння та співпереживання почуттів інших людей; 9) розвиток навичок співпраці з дорослими та однолітками в різних соціальних ситуаціях, уміння не створювати конфліктів і знаходити виходи зі спірних ситуацій; 10) формування установки на безпечний, здоровий спосіб життя, наявність мотивації до творчої праці, роботи на результат, дбайливого ставлення до матеріальних і духовних цінностей.

Вивчення курсу «Я досліджую світ» відіграє значну роль у досягненні наскрізних результатів початкової освіти, таких як: 1) оволодіння здатністю приймати та зберігати мету й завдання навчальної діяльності, пошуку засобів її здійснення; 2) опанування способів розв'язування проблем творчого та пошукового характеру; 3) формування уміння планувати, контролювати й оцінювати навчальні дії відповідно до поставленого завдання й умов його реалізації; визначати найефективніші способи досягнення результату; 4) формування вміння розуміти причини успіху/неуспіху навчальної діяльності та спроможності конструктивно діяти навіть у ситуаціях неуспіху; 5) опанування початкових форм пізнавальної та особистісної рефлексії; 6) використання знаково-символічних засобів подання інформації для створення моделей досліджуваних об'єктів і процесів, схем розв'язування навчальних і практичних завдань; 7) активне використання мовленнєвих засобів і засобів інформаційно-комунікаційних технологій для розв'язування комунікативних і пізнавальних завдань; 8) використання різних способів пошуку (у довідкових джерелах і

відкритому навчальному інформаційному просторі мережі Інтернет), збирання, опрацювання, аналізу, організації, передавання та інтерпретації інформації відповідно до комунікативних і пізнавальних завдань та технологій навчального предмета «Навколишній світ»; 9) оволодіння логічними діями порівняння, аналізу, синтезу, узагальнення, класифікації за родинними ознаками, установлення аналогій і причинно-наслідкових зв'язків, побудови міркувань, віднесення до відомих понять; 10) готовність слухати співрозмовника та вести діалог; готовність визнавати можливість існування різних точок зору та права кожного мати свою; викладати свою думку й аргументувати власну точку зору та оцінку подій; 11) визначення спільної мети та шляхів її досягнення; уміння домовлятися про розподіл функцій і ролей у спільній діяльності; здійснювати взаємний контроль у спільній діяльності; адекватно оцінювати власну поведінку й поведінку інших людей; 12) опанування початкових відомостей щодо сутності й особливостей об'єктів, про які йдеться 13) оволодіння базовими предметними та міжпредметними поняттями, що відображають суттєві зв'язки та відносини між об'єктами і процесами; 14) уміння працювати в матеріальному та інформаційному середовищі початкової загальної освіти (у тому числі з навчальними моделями) відповідно до змісту навчального предмета «Я досліджую світ».

Під час вивчення курсу «Я досліджую світ» досягаються такі предметні результати:

1) Розуміння особливої ролі України у світовій історії, виховання почуття гордості за національні звершення, відкриття, перемоги;

2) Сформованість шанобливого ставлення рідному краю, своїй сім'ї, історії, культурі, природі нашої країни, її сучасному життю;

3) Усвідомлення цілісності навколишнього світу, опанування засад екологічної грамотності, елементарних правил етичної поведінки у світі природи й людей, норм здоров'язберезувальної поведінки в природному та соціальному середовищі;

4) Опанування доступних способів вивчення природи й суспільства (спостереження, запис, дослідження, дослідження);

5) Вивчення природи й суспільства.

6) Освоєння доступних способів вивчення природи та суспільства (спостереження, запис, вимірювання, дослід, порівняння, класифікація тощо з отриманням інформації з родинних архівів, від оточуючих людей, у відкритому інформаційному просторі);

7) Розвиток навичок встановлювати та виявляти причинно-наслідкові зв'язки у навколишньому світі.

Висновки до розділу 1

Отже, у психолого-педагогічній літературі наявні різноманітні підходи до визначення сутності самоконтролю. Самоконтроль – явище складне та багатогранне. Кожне з наведених визначень відображає окремі його сторони. Якщо зіставити усі визначення самоконтролю, то можна помітити, що, незважаючи на деякі розходження у формулюваннях даного поняття, у всіх названих авторів однаково виражена його психологічна сутність. Полягає вона у «зіставленні», «співвіднесенні» виконуваних дій зі «зразком», із «поставленою метою», «із пропонованими вимогами». Отже, можна сказати, що дія контролю полягає у зіставленні відтворених дитиною дій та їх результату зі зразком через попередній образ.

Продуктивна діяльність є індивідуальною дією, вихідним матеріалом якої являється корисний продукт, що являє собою практичну цінність. Саме навчання розширює сферу суб'єктивності в процесі самоствердження,

саморозвитку, самореалізації у тій чи іншій діяльності і безпосередньої участі у самовдосконаленні.

Дидактична *гра* – це пізнавальна діяльність соціально-культурного характеру, яка дозволяє дитині привласнювати соціальний досвід і вчитися перетворювати світ .

Сучасна дидактика, звертаючись до ігрових форм навчання на уроках у початковій школі, вбачає у них можливості ефективної взаємодії педагога і учнів, продуктивної форми їх спілкування з властивими їм елементами змагання, невідомості цікавості та розвитку інтелекту та самоконтролю.

РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА РОБОТИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ САМОКОНТРОЛЮ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ІНТЕГРОВАНИХ УРОКАХ ЗАСОБОМ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ

2.1. Діагностика рівнів сформованості самоконтролю у молодших школярів

Розвиток самоконтролю у навчальній діяльності молодших школярів підпорядковується певним законам. На початку навчання у школі оволодіння самоконтролем виступає для дітей як самостійна форма діяльності, зовнішня щодо основного завдання. Потім поступово, через багаторазові й послідовні тренування, самоконтроль стає необхідним елементом навчальної діяльності, що включається в процес його реалізації.

Оскільки в процесі роботи з формування самоконтролю змінюється ставлення школярів до нього як до компонента діяльності, то поступово змінюється і рівень її формування. Дослідно-пошукова робота з вивчення особливостей навчального самоконтролю в молодших школярів у процесі навчальної діяльності проводилася на базі Комунального закладу «Гімназія

“Мрія” Долинської міської ради. Як експериментальний клас було обрано 2 «А» клас. Клас складається з 15 осіб, з них 8 хлопчиків і 7 дівчаток. Загальна успішність у класі хороша, у класі на момент вивчення колективу 7 відмінників і 8 трієчників, неуспішних немає.

Учні на уроках активні, достатньо уважні, темп роботи на уроці високий. У класі добре налагоджено самоврядування, діти відповідально виконують свої обов'язки. У класі є діти, які відчують труднощі у навчальній діяльності. У них є недоліки уваги, під час уроку їм важко довго зосередитися на навчальному матеріалі. Є діти з проблемами в емоційно-вольовій сфері, саморегуляції. Завдання роботи в тому, щоб розвинути в молодших школярів самоконтроль у навчальній діяльності.

Діагностика початкового рівня сформованості самоконтролю у класі здійснювалася з використанням методик: 1. «Коректурна проба (буквений варіант)» В.Я. Анфімова (дає змогу виявити швидкість і точність дитини); 2. «Малювання по крапках» А.Л. Венгера (дав нам змогу отримати перші відомості про вміння контролювати свої дії кожної дитини); 3. «Проба на увагу» С.Л. Кабильницької (дає змогу виявити уважність кожної дитини). Усі методи в сукупності дають змогу виявити загальний рівень самоконтролю дитини [60].

Навчальний самоконтроль молодшого учня підвищує такі якості дитини, як акуратність, уважність, контроль. Водночас знижують освітні якості самоконтролю, такі як занепокоєння, гіперактивність, нездатність слухати. За результатами всі учні були призначені на один із рівнів самоконтролю. Результати дослідження на констатувальній стадії в експериментальному класі були представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Оцінка рівня сформованості самоконтролю у молодших школярів на констатувальному етапі в експериментальному класі

	ПІБ	Методика №1	Методика №2	Методик а№3	Загальний рівень самоконтролю

	Роман	норма	високий	низький	середній
	Оксана	норма	високий	низький	середній
	Олексій	нижче норми	невисокий	низький	низький
	Антон	нижче норми	невисокий	низький	низький
	Світлана	норма	високий	низький	середній
	Марія	норма	високий	низький	середній
	Тетяна	норма	високий	середній	середній
	Павло	нижче норми	низький	низький	низький
	Софія	нижче норми	невисокий	низький	середній
	Вероніка	норма	високий	низький	середній
	Артур	норма	високий	середній	середній
a	Христин	норма	високий	високий	високий
	Петро	нижче норми	невисокий	низький	низький
4	Євген	норма	високий	високий	високий
5	Надія	норма	високий	середній	середній

Результати, подані в таблиці 2.1, дають підставу зробити висновок, що у експериментальному класі з високим рівнем самоконтролю виявлено 11% учнів (2 особи) – Христина та Євген. У процесі виконання дії ці учні успішно співвідносять узагальнену схему дії з процесом розв'язання завдання. Христина дії виконала безпомилково. Євген допущені помилки виявив і виправив самостійно. За час роботи ми змогли правильно пояснити наші дії. Діти успішно контролювали не тільки результат, а й процес виконання дій і в ході їх реалізації перевіряли дії, виконані за готовою схемою, але вони поки що не

можуть контролювати відповідність схеми дій існуючим новим умовам. Середній рівень самоконтролю виявлено у 52% випробовуваних (8 осіб).

Наприклад, Світлана Г., Тетяна Д., та Артур Р., виконуючи завдання, припускалися помилок, але на прохання вчителя при перевірці своїх дій, як правило, виявляли помилки та виправляли їх, пояснюючи свої дії. Деякі учні, такі як Роман А., Оксана А., про введені вчителем схеми дій обізнані та можуть порівнювати їх із власним процесом розв'язування завдання, хоча й не завжди, особливо при виконанні нових дій. Як самостійна цілеспрямована дія, контроль учнів у цій групі доступний і може бути виконаний ними, але це відбувається здебільшого лише після закінчення дії на вимогу вчителя.

Водночас, щоб зробити нову дію і пов'язати її зі схемою, їм важко. У більшості випадків, виправляючи помилку, учні виправдовували свої дії, посилаючись на вивчену й усвідомлену схему дій.

Низький рівень самоконтролю виявлено у 37% учнів експериментального класу (5 осіб). Контроль в учнів цієї групи виконується нестійко й не усвідомлено. Здійснювані дії та операції часто виявляються неправильними, допущені помилки не знаходять і не виправляються. Наприклад, в Олексія Б., Павла Є., Вероніки Р. були допущені помилки і під час розв'язання відомих завдань. Знайти свої помилки змогли, користуючись зразком, але пояснити їх не змогли.

Деякі учні, наприклад, Софія П., Петро С. на прохання вчителя змогли знайти деякі помилки, але не змогли прокоментувати ні саму помилку, ні правильний варіант. Багато помилок були не помічені й не виправлені, особливо на недостатньо добре засвоєні способи дій. Загальні відомості про результати визначення рівня самоконтролю в молодших школярів на початковій стадії були занесені та подані в таблиці 2.2

Таблиця 2.2

Узагальнена оцінка рівня сформованості самоконтролю в молодших школярів на констатувальному етапі

Рівні сформованості самоконтролю		
Високий	Середній	Низький
11% (2 учня)	52% (8 учнів)	37% (5 учнів)

З отриманих результатів ми дійшли висновку, що необхідно створювати особливі умови для формування самоконтролю у молодших школярів. Так, найпоширенішою причиною низького рівня самоконтролю в молодшому шкільному віці є надмірна активність, яка супроводжується серйозними затримками в емоційному, розумовому та інтелектуальному розвитку. Діти з високою активністю часто зазнають труднощів у виконанні шкільних завдань, оскільки їм нелегко зосередитися і спокійно сидіти. І, як наслідок, виникають труднощі в оволодінні дією контролю і, що ще важливіше самоконтролю.

Отже, існує нагальна потреба з формування освітнього самоконтролю у дітей молодшого шкільного віку.

2.2. Система роботи з формування навчального самоконтролю у молодших школярів на інтегрованих уроках Я досліджую світ у початкових класах

Щоб сформувати освітній самоконтроль у молодших школярів як складову частину освітньої діяльності в освітньому процесі, необхідно створити відповідні психолого-педагогічні умови.

Перша умова ґрунтувалася на розробці етапів формування самоконтролю, в якій описано чотири складових, необхідних для оволодіння новою розумовою дією:

1. Мотивація (ідеальний або матеріальний предмет, досягнення якого виступає сенсом діяльності).
2. Виконання дії без помилок.
3. Набуття дією властивостей узагальненості.

4. Переведення дії в розумовий план.

Під час реалізації цих вимог у навчальному процесі регламентуються такі дії:

1. Спочатку тому, хто навчається, пояснюється орієнтовна основа дії, що подана у вигляді схеми на картці;

2. На прикладі цієї схеми розпочинається виконання розв'язання завдань, повна сукупність яких відповідає повноцінній дії. При цьому дія спочатку здійснюється і відпрацьовується у зовнішньому мовленні, яке переходить у внутрішнє мовлення і, нарешті, у «приховане мовлення», що являє собою виключно внутрішню дію.

Згідно з цією теорією, формування розумових дій відбувається за такими етапами:

1. Формування мотивації у того, кого навчають.
2. Складання схеми, так званої орієнтувальної основи дії;
3. Виконання реальних дій.
4. Промовляння вголос описів тієї реальної дії, що здійснюється, внаслідок чого відпадає необхідність використання орієнтувальної основи дій.
5. Дія супроводжується промовлянням «про себе».
6. Повна відмова від мовленнєвого супроводу дії, формування розумової дії у згорнутому вигляді.

На кожному етапі дія виконується спочатку розгорнуто, а потім поступово скорочується, «згортається». У процесі навчання нових дій відбувається легше, без заучування нового матеріалу (оскільки він засвоюється у процесі шляхом мимовільного запам'ятовування), без використання методу проб і помилок. Так, після проведення експерименту з формування самоконтролю в молодших школярів відбувалося виконання планових педагогічних умов. Однією з педагогічних умов є розширення та поглиблення знань молодших школярів, розкриття сутності методів самоконтролю та способів його формування.

З цією метою було проведено урок на тему «Перевір свою роботу. Докладний зразок», за яким школярі вперше виявили необхідність формування вміння самоконтролю, щоб перевірити свою роботу. Для цього використовувався метод «За і проти», коли школярів просили записати та усно обґрунтувати одне «за» і «проти» на твердження «Необхідно вміти перевіряти свою роботу». У результаті дискусії з'ясувалося, що ця навичка відіграє важливу роль у підвищенні якості навчання і її необхідно формувати. Потім на уроці сформувався уявлення про інструменти самоперевірки: зразок, детальний зразок.

Молодші школярі вперше виявили, що зразок є методом самоперевірки, який фіксує остаточний результат і має бути отриманий під час виконання завдання. У нашому дослідженні покрокове навчання дій освітнього самоконтролю проводилося на основі ігрових завдань і вправ, створених на основі навчального (предметного матеріалу), а потім дія самоконтролю вводилася в урок як самостійна дія, що не пов'язана з розв'язанням конкретного предметного (пізнавального) завдання. На першому етапі молодші школярі не дуже добре усвідомлюють роль самоконтролю у вирішенні своїх завдань. Тому важливо, щоб був постійний контроль з боку вчителя.

На цьому етапі у дітей формується здатність виокремлювати контрольні критерії, що ґрунтуються на істотних ознаках суб'єкта; накопичено досвід оцінювання суджень. Для цього пропонована робота з прийомом «Повторити» являє собою дидактичну гру з метою встановлення схожості та відмінності предметів і явищ, класифікації. Для цього вчитель спочатку показав зразок завдання та доклав алгоритм розв'язання завдання.

На другому етапі формування самоконтролю всі дидактичні ігри містили в собі не тільки відповідь, а й проголошення порядку виконання завдання. Для цього ми використовували різні пам'ятки та схеми.

Слід створити умови для формування самоконтролю та самооцінки дій, щоб дії дитини стали усвідомленими та контрольованими. Дитина має розуміти,

що відповідальність за якість виконаної роботи лежить на ній, і що краще вона це зробить, то менше буде роботи на етапі роботи над помилками.

Другою умовою було використання ігрового методу, який реалізовувався за допомогою спеціальних ігрових завдань. У нашому дослідженні здебільшого використовувалися дидактичні та рухливі ігри. Використання дидактичних ігор під час вивчення та закріплення матеріалу з курсу «Я досліджую світ» дало змогу створити єдиний освітній простір, що виконує розвивальні та виховні функції. Дидактична гра у класі виступала стимулом виховної активності дітей, крім того, заняття містили в собі окремі ігрові прийоми, оскільки вся дидактична гра була не завжди можлива протягом уроку, а елементи дидактичної гри зручно використовувати практично на будь-якому уроці.

Доцільність використання дидактичних ігор та ігрових моментів на різних етапах уроку була різною. Традиційні форми навчання під час засвоєння нових знань значно поступаються можливостям дидактичних ігор. Тому ігрова форма занять використовується під час перевірки результатів навчання, розвитку навичок, розвитку навичок. Під час дидактичної гри у школярів виробилося позитивне ставлення до навчання. Зупинимося докладніше на деяких дидактичних іграх. Для розвитку навчального самоконтролю на уроках Я досліджую світ були використані дидактичні ігри та ігрові вправи, які дають змогу перевіряти матеріал різної складності та обсягу. Дидактичну гру «Злови помилку» ми використовували на різних уроках та уроках. Роз'яснюючи матеріал, учитель свідомо припускався помилок.

Спочатку вчитель попереджав про це заздалегідь (за допомогою інтонації або жесту). Пізніше завдання було дано без попередження, і тільки найуважніший відповів, що в завданні є помилка. Командна дидактична гра «Естафета» використовувалася для перевірки домашнього завдання або повторення вивченого матеріалу за поставленими запитаннями. Кожен учасник дидактичної гри, який приймає естафету, мав сказати, чи правильно відповів учень, який передав естафету. Тільки тоді він зможе відповісти на наступне запитання і сам передати естафету.

Якщо учасник припустився помилки, то він пропускав хід. Усі учасники могли обрати, кому передати естафету в складі команди супротивника. Діти були раді брати участь у дидактичній грі, і їм особливо подобалося обирати наступного учасника. Також у межах занять з Я досліджую світ для формування самоконтролю використовувалися дидактичні ігри. У грі «В гості» діти із задоволенням брали участь.

Усім дітям давали два види карток – червоні для гостей і жовті для власників. Господарі приймають гостей і дають їм картку із завданням, потім перевіряють виконане гостем завдання та оцінюють його. Гра «Зроби так само» була проведена в кількох варіантах. На першому етапі учасникам було запропоновано скласти з наявних фігур нескладні візерунки або малюнки. Наприклад, візерунок із геометричних фігур (С – синій, К – червоний) і композицію (К – червоний, С – синій, З – зелений, Ч – чорний). Далі завдання було ускладнено, і вчитель запропонував учням продовжити розпочатий ряд і розташувати одну за одною ще чотири фігури. Це завдання дало змогу учням підвищити рівень самоконтролю і при цьому перевірити один одного. Далі вчитель поставив поруч із чотирма фігурами п'яту, не порушуючи закономірності, і показав кілька способів.

У цій дидактичній грі відпрацьовувалася швидкість розв'язування, але водночас усім учасникам потрібно було розв'язати приклад, щоб підтвердити або спростувати правильність наступного ходу. У грі «Відповіді на запитання з пастками» учні мали відповідати на запитання. Водночас деякі запитання містили неточну інформацію, яка мала бути знайдена. Наступним кроком було придумати свої власні запитання з пастками.

У дидактичній грі «Пазли» кожен учень брав картку з відповідями, на якій він зібрав малюнок, і набір пазлів, з одного боку, на яких було надруковано частину малюнка, а з іншого – приклад. Учень мав знайти значення виразу, потім відшукати відповідь на полі та покласти її на зображення загадки догори. Якщо всі розрахунки були виконані правильно, це була ілюстрація до казки. Учень, який виконав завдання, першим переміг. Дидактичні ігри, що

використовуються на уроках «Я досліджую світ», дали змогу активно формувати у дітей освітній самоконтроль.

Найбільший результат був при виконанні завдань, де необхідно було порівняти порядок дій і результат із заданим зразком. Під час участі в іграх учні непомітно виконували завдання, в яких їм доводилося порівнювати свою роботу зі зразком, оцінювати свої відповіді та відповіді інших учнів, контролювати один одного. Ігри засновані на завданнях різної складності, що дає учням можливість брати участь у грі всім без винятку.

Під час дидактичної гри школярі здобувають нові знання, повторюють матеріал, коригують та оцінюють один одного. Активний контроль за діяльністю учнів з боку вчителя, з одного боку, і вдумлива робота з формування самоконтролю, а точніше, його форма – зворотний зв'язок, з другого боку, є важливими умовами успішного формування знань і вмінь учнів, успіху всього процесу навчання і виховання.

У грі «Третій зайвий» учні швидко навчилися знаходити зайве слово та обґрунтовувати свою відповідь. Водночас деякі діти стали вигадувати власні версії цієї гри і пропонувати їх своїм однокласникам. І в грі «Назви помилку» діти зрештою змогли знайти зайве слово з 10 букв.

Тестування довільного навчального самоконтролю проводилося у дидактичній грі «Вогні». Під час дидактичної гри вчитель написав на дошці речення з помилками, а діти у свою чергу мали прикріпити червоне коло під помилкою, інші ж перевіряли того, хто вийшов до дошки.

Дидактична гра «Казка» викликала в дітей особливий захват, адже вони веселилися. Водночас завдання допомогло дітям розвинути здатність контролювати себе, а також тренувати пам'ять, увагу та час реакції. Гравці розповідають казку по одному реченню за раз, одне за одним. При цьому замінюючи імена головних героїв. Основним завданням дітей було не помилитися і не пропустити правильне слово. На початковому етапі вчитель замінював не всіх персонажів одночасно, а одного або двох. У процесі розвитку гри було додано й інші заміни.

Рухливі ігри, що проводяться на фізкультхвилинках, під час різних уроків, містили завдання, спрямовані на управління своєю поведінкою і станом, формування вміння на найрізноманітніших рівнях контролювати своє тіло, голос, позу тощо. У підібраних рухливих іграх чергувалися рухи з різною швидкістю, сповільнення-прискорення, напруга-розслаблення. Усі обрані рухливі ігри дали змогу навчитися керувати собою і своїм станом.

Розглянемо організацію та проведення уроків розвивального контролю на прикладі уроку Я досліджую світ «Я люблю свою Україну (Прапор, герб, гімн)». За структурою уроку цього типу на першому уроці було проведено контрольну роботу. На етапі мотивації (самовизначення) до контрольної діяльності учні визначали основну мету уроку, ознайомилися з формою та процедурою контролю, з критеріями оцінювання. Потім повторювали контрольовані методи дії, активізували мисленнєві операції (порівняння, узагальнення) та когнітивні процеси (увага, пам'ять тощо), необхідні для виконання контрольних робіт, та індивідуально виконували контрольні роботи. На другому занятті, після перевірки контрольної роботи викладачем, було проведено роботу над помилками.

На початку уроку учні аналізували правильність самоперевірки своєї роботи та за потреби узгоджували свої оцінки з оцінкою вчителя. Далі учні, які допустилися помилок, уточнювали алгоритм виправлення помилок, на його основі проаналізували своє розв'язання та визначили місце помилки - складнощі, визначили й закріпили методи дії (алгоритми, формули, правила та ін.), у яких було допущено помилок, – причину утруднень. Учні, які не допускалися помилок на цьому етапі, порівнювали своє рішення зі стандартним і виконували завдання на творчому рівні.

Вони також виступали як консультанти. Порівняння зі стандартом необхідне для зіставлення рішення з використовуваними методами. Це сприяє формуванню мовлення, логічного мислення, вміння обґрунтовувати свою точку зору. Після узагальнення й обговорення типових помилок учні виголошували формулювання методів дій, що викликають труднощі, виконували самостійну

роботу, аналогічну контрольній роботі, обираючи лише ті задачі, в яких було допущено помилки, проводили самотестування своєї роботи на готовій моделі та фіксували подолання труднощів, які виникли раніше. Учні, які не припустилися помилок у контрольній роботі, виконали самоперевірку завдань творчого рівня за запропонованою моделлю.

Важливо, що після закінчення контрольної діяльності учні озвучували механізм контрольних заходів, аналізували, де і чому були допущені помилки, які методи їх виправлення вони використовували, оцінювали результати власної діяльності. Таким чином, на етапі формування експериментально-пошукової роботи було створено умови для формування освітнього самоконтролю в дітей молодшого шкільного віку. Ми створили такі психолого-педагогічні умови: організували ігровий процес у формуванні навички самоконтролю в навчальному процесі та забезпечили поетапність у формуванні навички самоконтролю в навчальному процесі.

2.3. Аналіз результатів дослідження

Відповідно до логіки нашого дослідження на наступному етапі нам необхідно було виконати контрольний зріз після реалізації формувального експерименту. Діагностичний розділ проводився за тими самими методиками, що й на констатувальному етапі. Після повторної діагностики рівня формування самоконтролю в експериментальному класі було отримано такі результати, які відображено у таблиці 2.2.

Рівень сформованості самоконтролю у молодших школярів в експериментальному класі на контрольному етапі

Таблиця 2.2

ПІБ	Методика №1	Методика №2	Методик а№3	Загальний рівень самоконтролю
Роман	норма	високий	низький	середній
Оксана	норма	високий	низький	середній
Олексій	нижче норми	невисокий	низький	середній
Антон	норма	високий	низький	низький

	Світлана	норма	високий	високий	високий
	Марія	норма	високий	низький	середній
	Тетяна	норма	високий	середній	середній
	Павло	норма	високий	низький	середній
	Софія	норма	високий	низький	середній
	Вероніка	норма	високий	низький	середній
	Артур	норма	високий	середній	середній
a	Христин	норма	високий	високий	високий
	Петро	норма	високий	низький	середній
	Євген	норма	високий	високий	високий
	Надія	норма	високий	високий	високий

З метою виявлення динаміки формування самоконтролю в експериментальному класі складено таблицю з результатами початкової та контрольної діагностики.

Таблиця 2.3

Динаміка рівня сформованості самоконтролю в експериментальному класі

	ПІБ	Констатувальний етап	Контрольний етап	Наявність динаміки
1	Роман	середній	середній	0
2	Оксана	середній	середній	0
3	Олексій	низький	низький	0
4	Антон	низький	середній	+
5	Світлана	середній	високий	+
6	Марія	середній	середній	0
7	Тетяна	середній	середній	0
8	Павло	низький	середній	+
9	Софія	низький	середній	+
1	Вероніка	середній	середній	0
1	Артур	середній	середній	0

1	Христина	високий	високий	0
1	Петро	низький	середній	+
1	Євген	високий	високий	0
1	Надія	середній	високий	+

За результатами повторної діагностики, ми можемо відзначити, що в експериментальному класі кількість учнів із високим рівнем самоконтролю збільшилася на дві особи. У таких учнів самоконтроль став елементом навчальної діяльності, включеною в процес її реалізації. У процесі реалізації дій цих учнів успішно корелюється узагальнена схема процесу розв'язання поставленого завдання. Чотири учні правильно виконали дії. Школярі успішно контролювали не тільки підсумок, а й процес виконання дій і по ходу його реалізації перевірені дії з готовою наявною схемою. Кількість учнів із середнім рівнем самоконтролю збільшилася на дві особи. Виконуючи завдання, вони припускалися помилок, але на прохання вчителя при перевірці своїх дій, як правило, знаходили їх.

У декого ж у процесі експериментальної роботи самоконтроль так і залишився на середньому рівні, але слід зазначити, що, незважаючи на це, він став більш якісним. Ці учні знають і можуть порівняти з ними власний процес розв'язування задачі, але водночас, щоб виконати нову дію і співвідносити її зі схемою, їм складно. У цих дітей значно зросла потреба в самоконтролі. Низький рівень самоконтролю знизився на 4 особи і виявив лише одного учня. Контроль він здійснював нестійко та несвідомо. Зроблені дії та операції часто були неправильними, багато помилок не виправлялися, особливо на не добре вивчених методах дій. Зазначимо, що ставлення до самоконтролю як компонента навчальної діяльності змінилося в учнів експериментального класу.

Аналіз результатів діяльності під час експериментальної роботи показав, що на кінець експериментальної роботи в учнів змінився рівень самоконтролю, вони виконують перевірку після кожної самостійної роботи. Молодші школярі навчилися контролювати свою роботу на основі зіставлення зі зразком, деякі з

них уже можуть контролювати свою роботу у процесі діяльності (учні з високим рівнем самоконтролю). Учні знають і використовують алгоритм виправлення помилок.

Висновок до розділу 2

1. Результати, отримані на констатувальному етапі експерименту, довели, що рівень самоконтролю в молодших школярів перебував не на належному рівні, що може спричинити різноманітні труднощі у подальшому навчанні.

2. Формувальний етап експерименту засвідчив, що рівень самоконтролю у молодших школярів може підвищуватися, якщо розширити й поглибити їхні знання про методи самоконтролю та шляхи його формування; формувати у молодших школярів потребу у самоконтролі своїх дій; включаючи до контрольної діяльності на уроках навички рефлексії та розвивального контролю.

3. Результати контрольної етапу експерименту засвідчили підвищення рівня самоконтролю молодших школярів у навчальній діяльності.

4. Результати експериментальної роботи доводять, що за умови використання дидактичних ігор на інтегрованих кроках Я досліджую світ можливе формування самоконтролю в молодших школярів на більш високому рівні.

ВИСНОВКИ

Ця робота була спрямована на вивчення формування навчального самоконтролю у молодших школярів. Формування самоконтролю у молодших школярів вважається динамічною дією, результат якої відбувається поступово: з усвідомлення учнями та їхніми батьками та необхідності розв'язання цих труднощів, через оволодіння знаннями психолого-педагогічних елементів і способів формування незалежного контролювання дій – уміння планувати, здійснювати контроль і прогнозувати свою діяльність.

У рамках нашого дослідження «самоконтроль молодших школярів» ми розуміємо «як здатність, що розвивається на базі їхніх природних задатків та наявних емоційних відмінних рис, – здатність скептично оцінювати свою зовнішню поведінку й розумову діяльність під керівництвом вчителів і домашнього оточення. Опанування дитиною практичних знань і вмінь самоконтролю – тривалий і непростий процес, що проходить під цілеспрямованим управлінням батьків і вчителів.

З метою формування цих умінь необхідне здійснення виявлених нами в процесі дослідження умов:

1. Формування позитивної мотивації щодо самоконтролю молодших школярів.
2. Здійснення взаємодії абсолютно всіх суб'єктів освітнього процесу (педагога, учня, батьків), що забезпечує активізацію належної праці учня і збільшення продуктивності щодо формування самоконтролю у навчальній діяльності.
3. Здійснення програми діагностики ступенів сформованості самоконтролю у навчальній діяльності.

Також можна констатувати, що самоконтроль є однією з основних умов ефективного навчання тих, хто навчається, це важливе вміння, необхідне для управління дією належної навчальної роботи, психолого-педагогічна сутність якого полягає у майстерності зіставити набутий результат зі поставленою

метою, вивчити власні сили для точності їх виконання. Лише в ході неодноразової і безперервної вправи самоконтроль перетворюється на необхідний компонент навчальної роботи, введений у процес її виконання.

У теоретичній частині дослідження ми проаналізували теоретичні засади проблеми формування самоконтролю, так само як однієї з ключових регулятивних навчальних операцій, проаналізували характерні риси формування самоконтролю у молодшому шкільному віці, виділили аспекти самоконтролю, виявили межі й вимогу розвитку самоконтролю в молодшому шкільному віці у навчальній діяльності. Нами було організовано дослідно-експериментальну діяльність. На констатувальному етапі якої за підтримкою комплексу дослідницьких методів, ми виявили ступінь самоконтролю у молодших школярів.

Підсумки зроблених методик виявили потребу розкриття педагогічних умов, що сприяють розвитку самоконтролю в молодших школярів у навчальній діяльності. На формувальній стадії дослідно-експериментальної роботи, ми виконали спрямовану й систематичну роботу щодо формування самоконтролю у молодших школярів у навчальній роботі за дотримання таких умов:

1. Знайомство з прийомами самоконтролю та шляхами його розвитку;
2. Формування в молодших школярів потреби в самоперевірці навчальних операцій;
3. Організація та здійснення уроків відпрацювання вмінь самоконтролю.

Таким чином, регулярне застосування конкретних обставин організації навчальної роботи дає можливість створювати самоконтроль у молодших школярів під час навчання. Загалом, завдання, поставлені на початку роботи, було виконано і мету можна вважати досягнутою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Інтеграція як освітня перспектива. *Початкова школа*. 2002. №5. С.5-6.
2. Бібік Н.М. Нова українська школа: poradnik для вчителя. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
3. Види ігор // Від учителя до вчителя, батьків та учнів. Збірник статей. URL : http://www.teacher.at.ua/publ/vidi_igor/38-1-0-01130
4. Бондар, Ю. В. Використання творчих завдань під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі. №70. Т. 1. 2020. С. 95-99. URL: http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/70/part_1/19.pdf
5. Боришевський М. Й. Виховання самоконтролю в поведінці учнів початкових класів. К. : Рад. шк., 1980. 143 с.
6. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / І. С. Булах та ін. К. : Просвіта, 2014. 413 с.
7. Вольська Н. Поняття організованості суб'єкта навчання у процесі пізнавальної діяльності. URL: <http://www.socwd.uzhgorod.ua/articles/11.html>
8. Гільберг Т., Тарнавська С. Організація освітнього процесу в 1 класі на уроках «Я досліджую світ». *Початкова школа*. 2018. Вип. 8. С. 36-40
9. Гладиш Т. Формування мотивів і мотивації навчально-пізнавальної діяльності як психолого-педагогічна проблема. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2012. № 6(1). С. 150–155. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formuvannya-zagalnonavchalnih-umin-inavichok-v-uchniv-pochatkovih-klasiv>
10. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.
11. Гуржій А. М. Методологія критеріїв оцінювання. Освіта України. 2000. № 44-45. С. 11.

12. Гуцало Е. У. Загальна психологія. Навчально-методичне забезпечення самостійної роботи студентів за КМСОНП. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005. 426 с.
13. Демченко О. Науковий тезаурус базових понять самоорганізації вчителя у професійній діяльності. Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2011. № 3. С. 225–234.
14. Державний стандарт початкової освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р., № 87). URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/pro-zatverdzhennyadержavnogostandardu-pochatkovoyi-osviti>
15. Довга Т. Я. Загальнонавчальні уміння як діяльнісний компонент змісту початкової загальної освіти. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. 2012. № 16. С. 49–57.
16. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. К. : Центр учб. літ., 2012. 424 с.
17. Енциклопедія освіти / ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
18. Журавльова Л. С. Проблема організації самостійної діяльності учнів в умовах початкової школи: соціально-педагогічний аспект. International Scientific Conference, Kaunas, Lithuania. 2018. С. 23–26.
19. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти. Освіта. UA. URL: <https://osvita.ua/school/estimation/2358/>
20. Зеленська Л. Д., Саакова С. О. Нова українська школа – стан та перспективи. URL: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-1\(184\)-5-7](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-1(184)-5-7).
21. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії. К. : МАУП, 2000. 312 с.
22. Ілійчук Л. Формування навичок самоконтролю молодших школярів у навчальному процесі початкової школи. *Гірська школа Українських Карпат*. 2015. № 12-13. С. 155–159.

23. Ковальчук Р. О. Самоорганізація особистості як психологічний феномен. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2013. № 15. С. 163–169.
24. Кодлюк Я. П. Суб'єктність молодшого школяра в навчальній діяльності. *Початкова школа*. 2013. № 1. С. 6–9.
25. Козлов М. І. Когнітивна сфера. *Енциклопедія практичної психології*. URL: http://psychologis.com.ua/kognitivnaya_sfera.htm
26. Концепція Нової Української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
27. Любченко О. Дидактичні ігри в навчально-виховному процесі. *Початкова освіта*. 2015. №8. С.14-17.
28. Легін В. Рефлексивні вміння у навчальній діяльності молодших школярів. 2018. № 10(62). С. 73–77. URL: <https://www.molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/3707>.
29. Лісіна Л. Дослідження проблем методичної підготовки вчителів початкової школи: синергетичний підхід. Психолого-педагогічний супровід фахового зростання особистості в системі неперервної професійної освіти: міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. м. Бердянськ, 26– 27 листоп. 2020 р. 2020. С. 62–65.
30. Мельник І., Степанюк С. Наукові підходи до поняття самоконтролю та його формування у молодших школярів. *Збірник наукових праць УДПУ ім. Павла Тичини*. 2006. Вип.15. С. 208.
31. Мельничук В., Осіпчук В. Формування навичок самоконтролю молодших школярів. *Інноваційні педагогічні технології в загальноосвітній школі: теорія та практика. Тези всеукр. інтернет-конференції, м. Умань, 22 лют. 2019 р.* С.205
32. *Мислення в діяльності молодших школярів* / ред.: Г. С. Костюк, Г. Балл. К. : Рад.шк., 1981. 159 с.
33. Міністерство освіти і науки України – Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти. *Головна* | Міністерство освіти і науки України. URL:

<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnihrekomendacij-shodo-ocinyuvannya-rezultativ-navchannya-uchniv-1-4-klasivzakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti>

34. Москалець М. М., Чумак М. Є. Характеристика сутності, змісту, структури, форм і методів самоконтролю навчальної діяльності студентів. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. праць. 2016. Вип. 53. С. 190–201.

35. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу» / Гільберт Т. Г., Тарнавська С. С, Павич Н. М. Київ: Генеза, 2019. 256 с.

36. Пеньковська Н. Розвиток здатності до самоаналізу у процесі особистісного становлення молодшого школяра. *Психологія і суспільство*. 2006. № 1(23). С. 113–120.

37. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій / ред.: І. А. Зязюна, О. М. Пехота. К. : А.С.К., 2003. 240 с.

38. Підкасистий П. І. Сутність пізнавальної діяльності учнів. К. : Педагогіка, 1980. 240 с.

39. Проблема формування умінь самоконтролю молодших школярів в теорії і сучасній освітній практиці / О. О. Васько та ін. *Education for Achieving Sustainable Development : series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts Katowice School of Technology*. 2020. Monograph. С. 13–21.

40. Рибалко Л. С. Організація самоконтролю школярів у процесі навчання : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.01. Х., 1995. 24 с.

41. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підруч. для студ. вищ. навч. закл. К. : Грамота, 2012. 504 с. 152. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ : Абрис, 1997. 416 с.

42. Савченко О. Я. Діагностика і дидактичні умови формування у молодших школярів мотивації уміння вчитися. Український педагогічний журнал. 2015. № 1. С. 85–98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2015_1_12
43. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. К., 2004. С. 34–46.
44. Сапунова Л. А. Розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів у навчальному процесі. Таврійський вісник освіти. 2013. № 1. С. 205–210. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2013_1_37
45. Сидоренко О. Особливості самоконтролю в учнів молодшого шкільного віку з низькими навчальними досягненнями. Вісник Інституту розвитку дитини. Сер.: філософія, педагогіка, психологія. 2014. № 36. С. 153–161.
46. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Харків : Акта, 2012. 545 с.
47. Скворчевська О.В. Ігрові методики роботи з учнями 1-4 класів/ Х. Вид. група «Основа», 2007. 208с.
48. Теслюк О. Я. Самоорганізація навчальної діяльності учнів початкової школи в контексті НУШ. Професійна компетентність учителя Нової української школи: формування, розвиток та удосконалення : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 22 травня 2020 р. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. С. 75-77
49. Теслюк О. Я. Самоорганізація навчальної діяльності учнів початкової школи як педагогічна проблема. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер.: Педагогіка і психологія. 2020. Вип. 63. С. 37-43
50. Типова освітня програма для 1–2 класів закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
51. Ткаченко Л. І. Самоорганізація особистості: до витоків ідеї. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2012. № 5. С. 44–47.

52. Федорак І. Розвиток самоорганізованості молодшого школяра шляхом становлення його як суб'єкта навчальної діяльності. Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології». Т. 13. URL: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2011-13.%25p> .

53. Федоренко В. П. Самостійна робота учнів як спосіб адаптації до професійної діяльності в сучасному світі. Томаківка, 2013. 24 с.

54. Теорія та методика навчання громадянської та історичної освітньої галузі у початковій школі (для змішаного навчання): навчально-методичний посібник / уклад. Т. В. Філімонова. – Миколаїв: СПД Румянцева, 2023. – 307 с.

55. Чайка В. М., Писарчук О. Т., Ратушняк Н. О., Теслюк О. Я. Формування вмінь самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи з особливими потребами. *Zeszyty Naukowe. Wyższej Szkoły Gospodarki*, Том 36, с.163-177. URL: <http://www.ers.byd.pl/userfiles/files/ZN%20ERS%20tom%205%202020.pdf>

56. Чикурова О. Я. Технології дистанційного навчання для школи першого ступеня: етапи імплементації. Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2022. Вип. 1(50). С. 302-306. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.302-306>

57. Чикурова О. Формування самопроцесів особистості учнів початкової школи як компонентів вміння самоорганізації навчальної діяльності. *Inter Conf. 2022. № 14(113)*. С. 167–176.

58. Я досліджую світ : підруч. для 3 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.) : Ч. 1 / Н. М. Бібік, Г. П. Бондарчук. Харків : Вид-во «Ранок», 2020. 136 с. : іл.

59. Я досліджую світ: зошит: навч. посібн. для 2 кл. закл. заг. серед. освіти: у 2 ч.; /Тетяна Гільберг та ін.. - Київ: Генеза, 2018. - 96 с.: іл

60. Яцюк М. В. Адаптація опитувальника академічної саморегуляції Р. М. Райана і Д. Р. Коннелла (Casual dimensionscale IISQR-A). *Практична психологія та соціальна робота*. 2008. № 4. С. 45–47.

61. Applying systems thinking models of organizational design and change in community operational research / D. Cabrera et al. *European Journal of Operational*

Research. 2018. Vol. 268, no. 3. P. 932–945. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0377221717310172> (date of access: 12.10.2022).

62. Cabrera D., Cabrera L., Powers E., Solin J., Kushner J.: Applying systems thinking models of organizational design and change in community operational research, *European Journal of Operational Research*, 268(3), 2018. p. 932-945

63. Chaika, V., Pysarchuk, O., & Chykurova, O. Educational and developmental environment as a factor of skills formation of self-organization of primary school pupils' educational activity . *Pedagogy and Education Management Review*, (1), 2020. p. 79–90.

Додаток А**Анкета для учнів**

Уважно прочитай кожне питання. Відповідай на нього так, як зможеш. Якщо ти не знаєш відповіді на запитання, залиш його без відповіді. Перед поясненням відповіді обери та підкресли ту відповідь, з якою ти згоден.

1. Чи потрібна тобі допомога вчителя (дорослих), коли ти виконуєш завдання? - Так; - Ні; - Інколи.

2. Чи важливо для тебе вміти самостійно вчитися? Чому?

3. Чи вмієш ти самостійно знаходити відповіді на навчальні питання чи тобі потрібна допомога дорослих? - Так; - Ні; - Інколи.

4. Чи завжди ти погоджуєшся з оцінкою твоєї навчальної діяльності, яку дають дорослі? - Так; - Ні; - Інколи.

5. Чи користуєшся ти комп'ютером/телефоном/планшетом під час навчання? Для чого найчастіше?

Анкета для вчителя

Дайте відповіді на запитання (необхідне – підкресліть)

1) Який зміст Ви вкладаєте у поняття «самоконтроль у навчальній діяльності»?

2) Які компоненти самоконтролю діяльності учня молодшої школи, на Вашу думку, є домінуючими?

3) Чи є, на Вашу думку, формування в учнів самоконтролю навчальної діяльності одним із завдань вашої педагогічної діяльності?

4) На основі яких характеристик Ви з'ясували, що учні вашого класу володіють навичками самоконтролю навчальної діяльності ?

- учень самостійно, без допомоги вчителя виконує навчальне завдання;

- учень самостійно, з частковою допомогою вчителя виконує навчальне завдання; - домінування внутрішньої мотивації над зовнішньою;

- знання, якими володіє учень є повними, суттєвими, узагальненими і системними;

- усвідомлення учнем власних особливостей і можливостей щодо навчальної діяльності.

5) Чи володієте Ви знаннями, уміннями, навичками роботи з формування у дітей навички самоконтролю у навчальній діяльності?

- так; - ні; - важко відповісти.

6) Які методи, форми, засоби, Ви використовуєте для формування в учнів самоконтролю у навчальній діяльності?

7) Вкажіть на труднощі, які у вас виникають під час формування самоконтролю у навчальній діяльності?

- Не володію достатніми професійними навичками;

- Не знаю специфіки формування самоконтролю у навчальній діяльності;

- Слабка матеріальна база навчального закладу;

- Небажання батьків співпрацювати з вчителями, психологами у даному напрямку;

- Інше: _____.

Клас: 2

Тип: урок засвоєння нових знань

Тема уроку: Я люблю свою Україну.

Мета: Розширити уявлення учнів про Україну як незалежну державу, формувати національну самосвідомість та патріотичні почуття; ознайомити з державними символами України, їхнім значенням та історією; виховувати почуття гордості за свою країну, повагу до її культури та традицій.

Очікувані результати:

- пояснює значення символів України (прапор, герб, гімн);
- висловлює власні почуття до своєї країни, поважає її культурні цінності;
- розрізняє державні символи, розуміє їхній сенс та історію.

Обладнання: Картинки з державними символами, картки з віршами, кольоровий папір, олівці, аркуші для творчого завдання, відеозапис гімну України, м'ячик-серце.

Місце проведення: клас

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЯ КЛАСУ ДО УРОКУ (2-3 хв)

Вправа "Що я люблю в Україні?"

Діти, сьогодні ми починаємо урок із цікавої гри, яка називається «Що я люблю в Україні?». Подумайте про щось особливе в нашій країні, що вам подобається – можливо, це красиві гори, синє море, чи навіть ваш улюблений святковий день.

Зараз я передам вам цей м'ячик-серце. Той, хто його отримує, каже: «Я люблю Україну за...» і додає свою відповідь. Потім передає м'ячик далі. Постарайтеся не повторювати відповіді інших. Готові? Починаємо!

Перед початком нашого уроку пригадаймо основні правила роботи за партою.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ТА КОРЕКЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ (3 хв)

Створення «хмари знань» на дошці

ІІІ. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ (1-2 хв)

Діти, сьогодні у нас дуже важлива та цікава тема – «Я люблю свою Україну». Ми поговоримо про те, що робить нашу країну особливою, вивчимо її символи, дізнаємось більше про її красу та велич. Наша мета – зрозуміти, чому Україна для нас рідна і дорога. Кожен з нас відкриє щось нове і побачить, як багато прекрасного є в нашій Батьківщині!

ІV. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (2 хв)

Розповідь про важливість знань про свою країну та їх значення у формуванні патріотичних почуттів.

V. СПРИЙМАННЯ ТА УСВІДОМЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ (15хв)

Робота з підручником.

Прочитай вірш.

Я — українець

Я — українець. Є у мене право
на рідну мову та свою державу,
на гордий прапор золотисто-синій,
на щастя жити у такій країні.

Я — українець. Право знати маю
про тих, кого героями вважаю,
що людство рятували від руїни, —
синів і дочок, гідних України.

Я — українець. Хочу право мати
завжди усе, що думаю, казати,

на незалежну та міцну державу,
на все, що гарантовано по праву.

Я — українець. І моє це право
любити землю, горду й величаву,
та дух свободи набирати в груді.
Я — українець. Був ним, є і буду!

Л. Вознюк

Вчитель читає текст про Конституцію України

Назвіть права, які гарантовані українцям державою.
Для чого потрібна конституція?

Дізнайся, де записані права й обов'язки громадян України.

Чи уявляєш ти, як в одній книжці можна об'єднати права й обов'язки всіх українців?

Конституція України — це Основний Закон, у якому записано всі права й обов'язки українців: право на життя, працю, відпочинок та освіту. Крім прав, громадяни мають обов'язки, зокрема захищати свою Батьківщину, берегти природу.

Конституція України — це захист кожної людини, яка живе в нашій країні.

28 червня 1996 р. було прийнято Основний Закон України. Відтоді українці відзначають **День Конституції України**. Цей день є державним святом.

Знайдіть у тлумачному словнику пояснення слів *закон, право й обов'язок*.

Робота з тлумачним словником

Прослуховування запису гімну України, обговорення емоцій, які він викликає

https://www.youtube.com/watch?v=Wx7vo__48oE

Цікава інформація

Слово **знамéно** пов'язане зі словосполученням *знай мене*. Знамено мало відповідний знак, який позначав належність земель і майна певному родові, племені чи громаді.

VI. ФІЗКУЛЬТХВИЛИНКА (2 хв)

https://youtu.be/4HRttxo9HWU?si=F69LsvKg7G1E_XYx

Робота з підручником

У **Державному Прапорі України** поєднано дві горизонтальні смуги синього та жовтого кольорів. Чому вони символізують нашу Батьківщину й що означають?

Державний
Прапор України

Державний Герб
України

Поєднання цих кольорів стане зрозумілим кожному (кожній), хто подорожував Україною і милувався золотими нивами під чистим синім небом.

День Державного Прапора України є державним святом, яке відзначають щороку **23 серпня**.

Герб — це знак роду, міста й держави. Український народ має герб — *тризуб*, який був знаком родових старійшин у слов'ян. Саме його зображено на печатці князя Святослава, на монетах князя Володимира Великого та ін.

Нині Державний Герб України відтворено на прапорах, грошах і печатках держави.

3.

Народні символи українців

До народних символів України належать одяг, предмети вжитку, рослини та тварини. Деякі народні символи були створені ще нашими пращурами й дійшли до нас з фольклору та традицій. Орнаменти рослин і тварин є окрасою української вишивки, посуду й писанок.

Вишиванка та вінок є народними символами україн-

VII. Осмислення взаємозв'язків між елементами матеріалу (5 хвилин)

Гра "Вгадай символ": Учні по черзі називають символи, місця та видатних осіб, пов'язаних з Україною, і пояснюють їх значення.

VIII. УЗАГАЛЬНЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ (5 хвилин)

Учитель узагальнює інформацію, діти висловлюють, що їм найбільше запам'яталося. Виконується вправу "Карта пам'яті": учні малюють або пишуть слова, що асоціюються з Україною.

Кросворд: "Пізнай Україну"

По горизонталі:

1. Найвища гора в Україні.
2. Морська столиця України.
3. Національний символ, зображений на гербі України.

4. Річка, що ділить Україну на Правобережну та Лівобережну.
5. Традиційна українська страва з капустою та буряком.
6. Славнозвісний архітектурний ансамбль у Львові.

По вертикалі:

2. Місто, де знаходиться найбільший в Україні оперний театр.
3. Найбільше озеро України.
4. Пісня-гімн України, яку співають в День незалежності.

ІХ. ПІДВЕДЕННЯПІДСУМКІВУРОКУ (3 хвилини)

Вправа «Лего-це я!»

Х. ПОВІДОМЛЕННЯ ТА ПОЯСНЕННЯ ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ (1-2 хвилини)

Домашнє завдання: Зробити декоративний тризуб (з паперу: зі шнура; з металу (дроту); з природного матеріалу).

Клас: 2

Тема уроку: "Я — громадянин України: права та обов'язки дитини"

Мета уроку:

- сформувати уявлення про права та обов'язки дитини;
- виховувати почуття гордості за належність до української громади;
- розвивати навички співпраці в колективі.

Хід уроку

1. Організаційний момент (2 хв.)

Привітання в колі:

Учні сідають у коло, учитель промовляє:

"Добрий день, мої любі учні! Сьогодні ми дізнаємося, як зробити наш світ добрішим і зрозуміти, що таке права та обов'язки кожного з нас!"

2. Мотивація (5 хв.)

Міні-гра: "Чарівна скринька"

Учитель приносить скриньку, всередині якої малюнок дітей, що тримаються за руки (символ єдності).

Запитання:

Що може об'єднувати всіх дітей у світі? (Учні відповідають.)

Відкриваємо скриньку та обговорюємо, що у кожної дитини є права та обов'язки.

3. Основна частина (20 хв.)

А) Бесіда(7 хв.)

Що таке права?

(Право — це те, що захищає нас і допомагає жити щасливо: на життя, навчання, відпочинок.)

Що таке обов'язки?

(Обов'язки — це те, що ми робимо для інших і для себе: допомагати, берегти природу, дотримуватися правил.)

Питання до учнів:

Чи можна мати лише права без обов'язків? Чому?

Наведіть приклади обов'язків вдома чи в школі.

Б) Групова робота "Права і обов'язки" (10 хв.)

Завдання:

Клас ділиться на дві групи: "Права" і "Обов'язки".

Учитель роздає картки із зображеннями (наприклад: право на навчання, обов'язок дотримуватися правил дорожнього руху).

Учні розподіляють картки на "права" та "обов'язки" й пояснюють свій вибір.

Обговорення:

Як права та обов'язки пов'язані між собою?

В) Гра "Моя країна — мої правила" (3 хв.)

Учитель пропонує дітям вигадати правило для своєї "казкової країни" (наприклад: "Кожен допомагає другу"). Учні розповідають свої правила, а вчитель додає, що ці правила — частина їхніх обов'язків.

4. Закріплення знань (8 хв.)

А) Вправа "Чарівна квітка"

На дошці зображена велика квітка, на кожній пелюстці написано право або обов'язок. Учні по черзі знімають пелюстки, читають, а клас визначає, до чого це належить.

Б) Рефлексія "Сонечко добрих справ"

Учитель роздає учням паперові промінчики. Діти пишуть або малюють на них одну добру справу, яку хочуть зробити цього тижня (наприклад: "прибрати кімнату", "поділитися іграшкою"). Усі промінчики прикріплюються до сонечка на дошці.

5. Підсумок уроку (5 хв.)

Запитання до учнів:

Що таке права?

Чому важливо виконувати обов'язки?

Що ви сьогодні дізналися нового?

Прощання:

"Друзі, пам'ятайте: ви — частина великої родини України. Виконуйте обов'язки та поважайте права інших, щоб наша країна була ще кращою!"

Домашнє завдання:

Намалюйте малюнок на тему "Моє право — мій обов'язок".

Розкажіть батькам про те, що ви дізналися на уроці.